

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

INDRĖ KAZLAUSKAITĖ
Teisės ir valdymo studijų programa

TEMA

**PROSTITUCIJA BESIVERČIANČIŲ MOTERŲ IR MERGINŲ ASMENYBĖS
KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas –
Lekt. Brigita Palavinskienė**

**Konsultantas –
Prof. dr. G.Babachinaitė**

Vilnius, 2005

Turinys

Įvadas	3
I. Asmenybės samprata	6
1.1 Asmenybės sąvoka	8
1.2 Asmenybės struktūra	12
1.3 Teorijų, nagrinėjančių asmenybės raidą, apžvalga ir analizė	14
1.4 Veiksniai, lemiantys asmenybės formavimąsi	23
II. Asmenybė ir prostitucija. Prostitucija besiverčiančių merginų ir moterų asmenybių kriminologinė analizė	27
Išvados ir pasiūlymai	55
Literatūros sąrašas	58
Santrauka	62
Summary	64
Priedai	65

IVADAS

Temos aktualumas ir darbo mokslinis naujumas. Vykstant spartiems socialiniams bei ekonominiams visuomenės kaitos procesams, žmogus susiduria su įvairiais neigiamais reiškiniais, tokiais kaip: nedarbas, girtavimas, skurdas, smurtas ir kt.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis įtvirtina visuotinai pripažintą žmogaus teisę į asmens neliečiamybę. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis.¹ Konstitucijos 22 straipsnis numato, jog žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę bei orumą. Taigi, pateiktos Konstitucijos nuostatos draudžia išnaudoti kitą asmenį ir saugo jį nuo smurto bei garantuoja privataus gyvenimo apsaugą.

Magistro baigiamajame darbe analizuojami klausimai, kurie pasižymi ypatingu aktualumu šiandieninei visuomenei. Šiame darbe aptariamos ir nagrinėjamos asmenybės ir prostitucijos sąvokos bei šių sąvokų tarpusavio ryšys, bei ryšys su visuomene. Nors žodis asmenybė yra vienas iš dažniausiai naudojamų psichologijos terminų, tai yra per daug sudėtingas ir painus darinys, kad jį būtų galima vienareikšmiškai apibrėžti. Ko nebūtų galima pasakyti apie prostitucijos sąvoką. Reikia pripažinti, jog pastaruoju metu įvairiuose visuomenės socialiniuose ir kituose sluoksniuose yra nagrinėjama ir aptarinėjama prostitucijos ir su ja susijusiu reiškinio problema, tai paskatino autorę pasiryžti išanalizuoti gana sunkią teorinę prasmę temą, t.y. asmenybės formavimosi, raidos sąveiką su prostitucijos verslo pasirinkimu. Šiandieninė visuomenė ir masinės informacijos priemonės tiesiog perša seksualinių poreikių ir vertybių svarbumą. Masinės informacijos priemonės pradedant televizija, internetu ir pan. prikimšta seksualinėmis paslaugomis. Ji tampa ne tik pageidaujama bei paklausia veikla, bet ir „normaliu“ ekonominiu, kultūriniu bei socialiniu reiškiniu, kurį įtakoja visuomenės išsivystymo ir pažangos lygis.

Nuo seniausių laikų buvo nagrinėjama asmenybės formavimosi ar formavimo problema. Daugumoje filosofų, teisininkų, sociologų ir kitų visuomenės veikėjų moksliniuose darbuose galima rasti asmenybę aprašančių bruožų visumą, asmenybės santykius su visuomene, bei kaip asmenybė formuojasi skirtingose visuomenės sluoksniuose. Galiausiai, nuo ko priklauso asmenybės formavimasis, kas įtakoja asmenybę pasirinkti vieną ar kitą gyvenimo kelią, ir kokie neigiami ar teigiami veiksniai sudaro palankią terpę atsirasti supratimui apie gyvenimą, nuostatai į save. Ieškodamas savo vietos po saule žmogus arba sugeba susitaikyti su tuo, kas jis yra ir iš

¹ Lietuvos respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25 d.// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.

kur jis atėjo, arba ne. Žmogus, arba suvokia jam primestas pareigas ir jas atlieka, arba kovoja prieš visuomenės nusistovėjusias normas.

Temos aktualumas. Šiandieninėje visuomenėje pasiūla ir paklausa reguliuoja ekonominius, socialinius, politinius, kultūrinius santykius bei veiksnius. Nuo to priklauso ir asmenybės formavimasis bei sutapimas su visuomene, kuri iš vieno ar kito nario reikalauja atitinkamo elgesio. Vadinasi tinkamai susiformavusi asmenybė neturėtų kelti tų problemų, kurias kelia netinkamai subrendusi asmenybė. Tai sakytina ir apie prostitucija besiverčiančias moteris ir merginas, kurios griauna visuomenėje nusistovėjusias normas ir etalonus. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad iki šiol prostitucija besiverčiančių moterų ir merginų asmenybių analizei nebuvo skiriama pakankamai dėmesio, daugelis tyrėjų, su kurių darbais teko susipažinti, rašant šį magistro baigiamąjį darbą, kreipdavo daug didesnę dėmesį į prostitucijos, kaip socialinio reiškinio, priežastis, prevencijos taikymo teorines ir praktines problemas, kriminalizavimo/dekriminalizavimo klausimus ir t.t.

Autorės nuomone, šis darbas ir jame pateikiami tyrimo metu gauti duomenys, galėtų pasitarnauti įvairių institucijų specialistams jų praktiniame darbe.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti mokslinę literatūrą, LR teisinę bazę, pateikti siūlymus ir rekomendacijas.

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti prostitucija besiverčiančių merginų ir moterų nuomonę dėl prostitucijos, kaip pastovaus socialinio reiškinio, jų asmenybių formavimosi ypatumus bei kitus su šia problema susijusius klausimus (ekonominius-socialinius, kultūrinius veiksnius; švietimo problemas; nedarnius santykius šeimoje, ir t.t.).

Tyrimo objektas – Vilniaus m. seksualines paslaugas teikiančios merginos ir moterys.

Tyrimo uždaviniai:

- išsiaiškinti prostitučių socialinę-demografinę charakteristiką;
- sužinoti ekonominius socialinius veiksnius verčiančius merginas ir moteris verstis prostitucija;
- išsiaiškinti socialinius – funkcinius aspektus paskatinusius merginas ir moteris verstis prostitucija;
- išsiaiškinti psichologinius, moralinius vertybinius aspektus, pastūmėjusius į prostitucijos liūną.

Tyrimo hipotezės:

- “gatvių” prostitucija verčiasi žemesnio išsilavinimo, nei butuose dirbančios, vienišos merginos ir moterys;

- bedarbystė ir materialiniai šeimos sunkumai – pagrindinės priežastys, dėl kurių respondentės verčiasi prostitucija;

- prostitutės dažnai nukenčia nuo klientų smurto;
- žymi dalis prostitucijos verslu besiverčiančių moterų piktnaudžiauja narkotikais ar alkoholiu;
- socializacijai didelę įtaką turi auklėjimas šeimoje, šeimos sudėtis ir jos socialinė padėtis visuomenėje.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas taikant mokslinės literatūros, dokumentų analizės, sisteminės bei lyginamosios analizės, apklausos anketavimo ir interviu būdu bei statistinės duomenų analizės metodus.

Šaltiniai. Darbo tyrimo bazę sudaro Lietuvos teisės aktai prostitucijos verslu užsiimančių moterų ir merginų atžvilgiu, taip pat įvairi teisinė ir psichologinė literatūra, statistiniai rodikliai, atliktų tyrimų duomenys ir kt.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, du skyriai, suskirstyti į poskyrius, tyrimo pagrindų suformuluotos išvados, rekomendacijos ir pasiūlymai bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas bei priedai, papildantys tyrimo duomenis.

I. Asmenybės samprata

Asmenybė - tai dinaminė žmogaus psichofizinių sistemų organizacija, sukurianti tam tikras konkrečiam žmogui būdingas elgesio, mąstymo ir jausmų tendencijas (G.Allportas, 1961).

Taigi,:

- Asmenybė yra tam tikra organizacija, o ne chaotiškas psichologinių aspektų rinkinys;
- Asmenybė yra dinamiškas procesas, o ne statiškas organas;
- Nors asmenybė yra psichologinė sąvoka, ji neatsiejamai susijusi su fiziniu kūnu;
- Asmenybė pasireiškia daugiau ar mažiau stabiliomis tendencijomis;
- Tos tendencijos stebimos žmogaus elgesyje, mąstyme, jausmuose;
- Asmenybė yra priežastinė jėga, sukurianti žmogaus santykio su pasauliu tendencijas.

Psichologijoje vyrauja **dvi asmenybės teorijų grupės**:

1. Asmenybė traktuojama kaip nedaloma visuma ir nagrinėjamas žmogaus elgesys kaip išmoktas, aplinkos veiksnių įtakoje;
2. Asmenybė yra prigimtinių bruožų visuma, pagal kuriuos žmones galima skirstyti į įvairius tipus.

Asmenybės vertinimo metodikos: **1) Objektyvūs klausimynai: MMPI (Minesotos multifazinis asmenybės skalė), 16PF (Cattell'o 16 faktorių asmenybės skalė) ir kt.; 2) Projekciniai testai, pvz., Rorschach'o rašalo dėmių testas, TAT (teminį apercepcinį testą), H-T-P (namo-medžio-žmogaus piešimo testą) ir pan.²**

Asmenybės ir savęs suvokimo vystymąsi lemia daugelis veiksnių, kurie grupuojami į **endogeninius** (vidinės kilmės) ir **egzogeninius** (išorinės kilmės) veiksnius. Yra daugelis nuomonių, kas gi lemia asmenybės formavimąsi: aplinka ir auklėjimas, ar įgimtos savybės.

Endogeniniai vystymosi veiksniai yra paveldimumas ir brendimas. Iš ankstesnių kartų paveldimos tam tikros savybės, turinčios įtakos ne tik biologiniam, bet ir psichologiniam vystymuisi. Brendimą skatina vidiniai augimo procesai, glaudžiai sąveikaujantys su aplinka.

Egzogeniniai veiksniai - tai aplinkos poveikiai, į kuriuos individas reaguoja, vienus įsisavindamas, kitus atmesdamas. Išmokimas - svarbus asmenybės vystymosi veiksnys. Juo įgyjama individuali patirtis, padedanti įsitvirtinti visuomenėje.

² Pakrošnis R., Čepukienė V. Psichologija (Paskaitų konspektas neakivaizdinėms studijoms. Nepublikuotas rankraštis, VDU psichologijos katedra).

Visi šie veiksniai formuoja paauglio ar jaunuolio savęs suvokimą ir asmenybę. Kalbant apie veiksnius, formuojančius tai, negalime nepaminėti protinių sugebėjimų ir pažinimo.

Nors žodis asmenybė yra vienas iš dažniausiai naudojamų psichologijos terminų, tai yra per daug sudėtingas darinys, kad jį būtų galima vienareikšmiškai apibrėžti. Priskaičiuojama apie 80 asmenybės apibrėžimų ir tarp jų nėra nei vieno, kurį būtų galima visiškai paneigti. Bene plačiausiai vartojamas G.Allport'o (1961) pasiūlytas asmenybės apibrėžimas: ***asmenybė yra dinaminė žmogaus psichofizinių sistemų organizacija, sukurianti tam tikras, konkrečiam žmogui būdingas elgesio, mąstymo ir jausmų tendencijas***³.

Šis apibrėžimas išskiria keletą svarbių asmenybės sampratos aspektų:

1. Asmenybė yra tam tikra organizacija, o ne chaotiškas psichologinių savybių rinkinys;
2. Asmenybė yra dinamiškas procesas, o ne statiškas organas;
3. Nors asmenybė yra psichologijos sąvoka, ji neatsiejamai susijusi su fiziniu kūnu;
4. Asmenybė pasireiškia daugiau ar mažiau pastoviomis tendencijomis;
5. Tos tendencijos stebimos daugelyje žmogaus būties aspektų – elgesyje, mąstyme, jausmuose;
6. Asmenybė yra priežastinė jėga, sukurianti žmogaus santykio su pasauliu tendencijas;

Taigi, asmenybė apibrėžiama kaip nuolat kintanti, tampanti, tačiau vieninga ir darni psichinių procesų ir būsenų visuma. Iš kitos pusės, daugelis asmenybės charakteristikų yra santykinai pastovios. Tyrimai dalinai patvirtina, kad asmenybė yra santykinai pastovi: įvairios asmenybės savybės (socialumas, emocionalumas, temperamentas) gana stipriai įtakotos genetikos ir gyvenimo bėgyje mažai kinta. Įvairiose asmenybės teorijose pagrindiniais asmenybės stabilumo šaltiniais laikomi genetinis paveldas ir patirties, ypač ankstyvosios įtaka. Taigi galima teigti, kad asmenybė yra įgimtų savybių ir patirties sąveikos rezultatas.

Kadangi sunku vienareikšmiškai apibūdinti asmenybę, nes yra daug asmenybės teorijų, ir kiekviena iš jų vis kitais aspektais bando paaiškinti, kas yra asmenybė ir kaip ji funkcionuoja. Nepaisant prieštarų, daugelis teorijų yra dalinai teisingos ir egzistuoja kartu, viena kitą papildydamos. Kiekviena teorija bando pateikti asmenybės modelį, kuris paaiškintų asmenybės struktūrą, varomąsias jėgas, skatinančias asmenybę veikti ir vystytis, numato asmenybės pažinimo būdus, bando paaiškinti, kas yra brandi, kas sutrikusi asmenybė ir numato pagalbos būdus. Be to, kiekviena teorija remiasi filosofinėmis prielaidomis, kurios dažniausiai atspindi to laikotarpio požiūrį į asmenybę.

³ Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas: Technologija, 2000. – P. 118.

Asmenybės samprata: Individas. Asmuo. Asmenybė. Nagrinėjant asmenybės sampratą yra išskiriama buitinė asmenybės samprata, pagal kurią žmogus remiasi tomis tiesomis, kurios priimtinos daugeliui, vadovaujasi sveiku protu. Čia žmogų vertiname labai paprastom, konkrečiom savybėm (pvz., geras, blogas ir t.t.). Buitinėje psichologijoje žmonės savotiškai aiškinasi elgesio priežastis (jei pasiseka – aš geras, jei ne – ieško kaltų).

Kiekvienas turi buitinį asmenybės suvokimą. Individas - atskira būtybė, apribota nuo kitų erdvės ir laiko atžvilgiu, ir kuri skiriasi nuo kitų kokybiniu struktūros ir elgesio skirtumais. Asmuo – individas, susijęs su visuomene tam tikrom pareigom. Asmenybė – individo savitumas, jo pastovių reikšmingų įgimtų ar įgytų savybių visuma, t.y. pasižymi savitom charakterio savybėm. Žmogus visada yra apsuptas kitų. Tie kiti - tai ne tik asmenys, su kuriais jis bendrauja, bet ir visas socialus pasaulis, su kuriuo sieja tam tikri ryšiai, įsipareigojimai. Juos atlikdamas, žmogus keičiasi, tobulėja, o kartais ir degraduoja.

Individualybė – individo savybių visuma, apibūdinanti jį kaip nepakartojamą, išsiskiriantis iš panašių į save.

Asmenybė įgyja prasmę, kai pripažįstama žmogaus laisve pasaulyje. Žmogus vertinamas kaip atskira, nepakartojama asmenybė. Asmenybė yra atskiras vidinis pasaulis.

1.1 Asmenybės sąvoka

Kiekvienas esame vienintelis ir nepakartojamas. Todėl svarbus yra asmenybės sąvokos apibrėžimas, t.y. kaip mes tampame savitomis asmenybėmis ir kaip galiausiai galima apibūdinti ir suprasti asmenybę. Mes turime susipažinti su asmenybės ypatybėm ir savitumais.

Žmogaus kūnas yra sudarytas iš 60 milijardų ląstelių. Jis yra veikiamas pačių įvairiausių įtakų, o jo istorija individuali, kupina nenusakomų derinių. Atsakyti į klausimą – kas yra asmenybė? - galima ***bendrai*** – t.y., „***asmenybe galime vadinti kiekvieną žmogų, suvokiantį aplinką bei save ir kontroliuojantį savo veiksmus***“; galima atsakyti ***buitiškai*** – t.y., „***asmenybe vadinami žmonės, savo veikloje pasiekę reikšmingų rezultatų***“; ir galima atsakyti ***psichologijos mokslo kontekste***. Individas yra ne tik psichologijos, bet ir daugelio kitų mokslų tyrimo objektas.⁴

Asmenybė tai žmogus, kuris pajėgus suvokti save, sąmoningai veikti bei skirti save nuo likusio pasaulio (Aš ir ne Aš). O kalbant apie žmogaus unikalumą, tik jam vienam būdingų savybių derinį, vartojama individualumo sąvoka. <...> ***Asmenybė*** vystosi palengva, jos tapsmas

⁴ Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas: Technologija, 2000. P. 118.

yra dinamiškas procesas. Galima tapti asmenybe, tačiau asmenybė taip pat gali virsti individu (pvz.: dėl psichinės ligos sutrinka jos ryšiai su aplinka ir deformuojasi savęs suvokimas ir žmogus praranda savimone). <...> *Asmenybė* yra visų žmogiškųjų savybių viršūnė, o individualybė – asmenybės kaip veiklos subjekto “giluma“ <...> Tikroji *asmenybė* pasireiškia ten ir tada, kai savo veiksmais sukuria produktą, kurio rezultatas žavi ir visus kitus. Tokius visybiškus rezultatus su visybiškais efektais gali sukurti tik tokios asmenybės, kuriose sukoncentruota visa, kas socialiai reikšminga žmonijai. <...> *Asmenybė* savo esme yra žmogus, sąlygotas visuomenės ir jo santykių su visuomene. <...> Asmenybė formuojasi bendraudama su kitais žmonėmis, tuo ji ne tik patenkina poreikį bendrauti, bet ir reguliuoja savo elgesį. Žmogus gimsta be veidrodžio rankoje ir be filosofinio apmąstymo “aš esu aš“, todėl pirmiausia jis turi išžiūrėti į kitą žmogų kaip į veidrodį; tik tuomet jis ima žiūrėti į save kaip į žmogų.⁵

Žmogaus gyvenimas - dviplanis. Žmogus kasdieniniame gyvenime yra paniręs į visuomenę. Visuomenėje žmogus vykdo jam skirtas vaidmenis (politikas, mokytojas, verslininkas). Visuomenei rūpi, kad žmogus kuo efektyviau atliktų jam pavestą funkciją. Visuomenė žmogų paverčia priemone. Individo unikalumas ištirpsta toje visuomenėje, žmogus nuasmeninamas, standartizuodamas. Anot Freud, asmenybė – žmogaus emocijos, siekiai ir mintys – kyla iš konflikto tarp agresyvių, malonumo siekiančių biologinių impulsų ir socialinių ribojimų. Asmenybė, jo požiūriu, yra pastangų įveikti šį svarbiausiąjį konfliktą padarinys – išreiškiant šiuos impulsus tokiais būdais, kurie leistų patirti malonumą, tačiau kartu nesukeltų ir kaltės jausmo ir bausmės.⁶

Asmenybė – tai kiekvienam būdinga savita mąstysena, jausena ir veikseną. *Asmenybė*, kaip ir intelektas, yra abstrakti sąvoka. Jos neįmanoma pamatyti, apčiuopti arba tiesiogiai pamatuoti.⁷ Todėl mes ir skiriamės vieni nuo kitų tiek savo elgesiu, tiek mąstysena, tiek veiksmais, tiek individualiais vidiniais bruožais. Nors žodis asmenybė yra vienas iš dažniausiai vartojamų psichologijos sąvokų, tai, galime teigti, yra vienas iš sudėtingiausių darinių, kurių būtų galima vienareikšmiškai apibrėžti. Pasaulyje yra apie 80 asmenybės apibrėžimų ir tarp jų nėra nė vieno, kurių būtų galima paneigti. Bene plačiausiai vartojamas yra G.Allport'o pasiūlytas asmenybės apibrėžimas – ***asmenybė*** yra *dinaminė žmogaus psichofizinių sistemų organizacija, sukurianti tam tikras, konkrečiam žmogui būdingas elgesio, mąstymo ir jausmų tendencijas*.

Taigi yra išskiriami labai svarbūs asmenybės aspektai, kaip pvz.: savybių organizacija, dinamiškas procesas, susietas su fiziniu kūnu bei pastoviomis tendencijomis, matomomis žmonių elgesyje, mąstyme ar jausmuose, bei esančia priežastine jėga, sukuriančia žmogaus santykio su pasauliu tendencijas.

⁵ Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas. Technologija, 2000. P.118-120.

⁶ Mayers D. Psichologija. – Vilnius. Poligrafija ir informatika, 2000. P. 470.

⁷ Mayers D. Psichologija. – Vilnius. Poligrafija ir informatika, 2000. P. 504.

Asmenybės formavimasis ir vystymasis. Asmenybės formavimasis - ilgas procesas. Jo užuomazgos pastebimos, kai vaikas pradeda veikti savarankiškai, savo iniciatyva, atsisakydamas vyresniųjų pagalbos.

Raidos psichologijai svarbu visą gyvenimą vykstantys fiziniai, psichikos ir socialiniai pokyčiai, t.y. kaip žmogus keičiasi nuo gyvybės užsimezgimo iki mirties. Dažniausiai kylantys klausimai yra susiję su genetiniu paveldimumu, patirtimi, raidos laipsniškumu ir tolygumu bei individualiais asmenybės bruožais. Turbūt sutiksite su nuomone, kuri pabrėžia genų įtaką. Netektis arba smurtas gali sulėtinti raidą, bet genetinės augimo tendencijos yra įgimtos. Brendimas nustato pagrindinę raidos kryptį, o patyrimas ją sutvarko. Tačiau išskiriamos ir kitos nuomonės, pabrėžiančios aplinkos įtaką, kuri formuoja mūsų asmenybę. Galime sutikti su nuomone, kad mūsų elgesys yra sąveikos tarp genų ir praeities bei dabarties patyrimo rezultatas. Taigi bręstančiai asmenybei svarbi ir prigimtis, ir patirtis. Gyvenimo kelią lemia genai ir aplinka, biologiniai ir socialiniai veiksniai, o jų poveikiai persipina. Tam tikri asmenybės bruožai, yra pastovūs nuo pat ankstyvos vaikystės. Tačiau žmogaus raida yra visą gyvenimą trunkantis procesas. Nepaisant to, remiantis psichologų tyrimų rezultatais, galima teigti, kad daugumos žmonių temperamentas bei asmenybės bruožai yra gana pastovūs.

E.Eriksonas pasiūlė naują psichosocialinės viso gyvenimo raidos sampratą, išskirdamas aštuonias raidos stadijas ir pabrėždamas, kad kiekvienai iš jų būdingas tam tikras konfliktas arba krizė, kuri turi būti įveikta. E.Eriksonas apie vaiko elgesį teigė, kad tam tikras konkretaus vaiko elgesys priklauso nuo jo ankstesnio patyrimo, dabartinės situacijos, taip pat nuo kultūrinės aplinkos ir net visos visuomenės istorijos. Vaikystė nėra viso žmogaus gyvenimo pagrindas (kaip dažnai buvo manoma), asmenybė formuojasi visą gyvenimą. Brendimas ir visuomenės lūkesčiai kartu sukelia aštuonias gyvenimo krizes, kurias vaikas ar vyresnis asmuo turi įveikti. E.Eriksonas teigė, kad psichosocialinė raida vyksta pagal epigenetinį principą. Fizinė raida nustato pagrindines raidos laiko ribas. Tarp tų ribų konkreti kultūra gali pastūmėti, sulėtinti, patobulinti ar pažeisti individo raidą⁸.

Asmenybės kaip tokios vystymąsi galime pradėti analizuoti nuo asmenybės brendimo, kuris dažniausiai prasideda ankstyvoje jaunystėje, nors berniukai ir mergaitės pradeda bręsti skirtingu metu, tai tęsiasi visą biologinį augimo procesą, kai keičiasi elgesys, santykinai nepriklausantis nuo patyrimo. Asmenybės vystymasis po brendimo pereina į kitą etapą, kuriame individo vystymasis pasireiškia visuomenės atžvilgiu. Šis etapas vadinamas – socializacija. Tai yra ką ir kaip perima vaikai iš tėvų, sutuoktinių bei kitų artimųjų.

⁸ Mayers D. Psichologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000. P. 475.

Psichosocialinė raida kūdikystėje. Pirmaisiais gyvenimo metais dedami asmenybės pagrindai, formuojasi žmonių tarpusavio santykių pradmenys, kuriais pagrįstas mokymasis ir prisitaikymas. Emocinis ryšys šiuo laikotarpiu lemia būsimus vaiko santykius su aplinka, o drauge ir visą jo raidą. Nėra nuostabesnio socialinio elgesio kaip stipri kūdikio meilė, vadinama prieraišumu, stiprus išlikimo impulsas, laikantis kūdikį prie tų, kurie juo rūpinasi. Tarp ankstyvųjų socialinių reakcijų - meilės, baimės, agresijos – pirmasis ir stipriausias yra meilės ryšys. Šio jausmo dažniausiai nepatiria vaikai kilę iš socialinės aplinkos, kurioje vyrauja neigiamos emocijos, vadinasi, jų santykiai su aplinka taps komplikuoti.

Prieraišumo formavimasis. Darvinas kalbėjo apie veidrodžio efektą, kuris pasireiškia vaiko savęs įsisąmoninimą, matant artimųjų elgesį. Priklausomai nuo šeimos santykių, vaikas mokosi iš to, ką mato. Vadinasi, jei jis auga autoritetingoj šeimoj, jam yra daroma gera įtaka, t.y. jis supamas gerų emocijų, pareigos jausmo, švelnumo, jautrumo ir pan., vadinasi, augant, šios emocijos tik stiprėja. Taigi, galime teigti, kad yra mažesnė tikimybė, kad jis taps problemiška asmenybe, besielgiančia prieš moralės ir etikos normas. Tačiau augant vaikui abejingoj šeimoj, kurioje nesivadovaujama jokiais principais, vaikas gali iš artimiausių šeimos narių perimti neigiamą įtaką ir blogus įpročius. Galima teigti, kad abejingumas skatina abejingumą. Kaip ir darbe aprašomos prostitutcija besiverčiančios merginos ar moterys, remiantis anketos duomenimis, dažniausiai atėjusios iš abejingų ir probleminių šeimų buvo patyrę tiek fizinį, tiek psichologinį smurtą, prievartą, dažnus konfliktus. Nors skiriasi merginų dirbančių butuose ir stotyje patyrimas augant šeimoje. Atsižvelgiant į atlikto tyrimo duomenis, galima teigti, kad gatvėje dirbančios merginos dažniau patyrusios smurtą šeimoje, tiek fizinį, tiek psichologinį ar seksualinį. Nors daugiausia psichologinio smurto patyrusių merginų dirba butuose, priešingai nei gatvėje dirbančios merginos, kurios daugiausia patiria fizinį smurtą.

Asmenybės ir savęs suvokimo vystymąsi lemia daugelis veiksnių. Yra daugelis nuomonių, kas gi lemia asmenybės formavimąsi: aplinka ir auklėjimas, ar įgimtos savybės.

Vaikystė nepaprastai svarbus laikotarpis žmogaus tapimui, socializacijai. Spartus fizinis augimas, intensyvus šiuolaikiškas psichinių funkcijų plėtojimas daro vaiką jautrų, lengvai pažeidžiamą. Kaip tik šiame amžiuje susiklosto asmenybės pagrindai, kurie mažai kinta. A. Juodaitytė aptardama vaikystės fenomeną socialiniu – edukaciniu aspektu pažymi, kad vaikystėje „atsiranda būtinumas suvokti labai sudėtingą, integralią (socialinę, psichinę bei kultūrinę) vaiko sąveiką su aplinka ir tos sąveikos su vaiku kontekstus: vaikas – aplinka – raida – vaikas“.⁹ Pasak autorės, per šį procesą vyksta vaiko individualioji sąveika su aplinka ir pačiu savimi. Vaikui nepatiriančiam socialinių, psichologinių ar kultūrinių mainų, vykstančių su aplinka, gali tapti sunku integruotis į tą socialinę aplinką.

⁹ Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis edukacinis aspektas. Šiauliai. 2003. P. 68.

1.2 Asmenybės struktūra

Asmenybė – broožų visuma, kurie yra daugiau ar mažiau susiję. Asmenybė kaip vieninga hierarchinė sistema. Asmenybės struktūra suprantama, kaip skirtingų dalių visuma arba broožų visuma, kurie tarpusavyje daugiau ar mažiau susiję. Asmenybė tai vieninga hierarchinė sistema.

Asmenybės struktūra. Z.Froido psichoanalitinė asmenybės teorija grindžiama įsitikinimu, kad žmogaus psichika yra tarytum ledkalnis, kurio didžioji dalis nematoma:

- **Sąmonė** – tai tarsi matoma ledkalnio dalis. Ji susideda iš pojūčių ir išgyvenimų, kuriuos žmogus suvokia tam tikru metu. Ši sritis prieinama savistabai.
- **Priešsąmonė** – susideda iš patirties, kuri tam tikru metu nesuvokiama, bet gali lengvai grįžti į sąmonę spontaniškai ar valingai. Tai lyg tarpininkas tarp sąmonės ir pasąmonės.
- **Pasąmonė** - tai didžioji ledkalnio dalis, slypinti po vandeniu – sąmoningai savistabai sunkiai prieinama psichikos dalis. Į pasąmonę patenka sąmonei nereikalingas patyrimas (automatiniai veiksmai) arba per daug nemalonus, skausmingas patyrimas (skaudūs vaikystės prisiminimai, nepadorūs troškimai). Z.Froido nuomone, toki skausmingą patyrimą mes išstumiamo arba neįsileidžiame į sąmonę. Nors sąmoningai nežinome, kad turime tokių nerimą keliančių jausmų ir minčių, jie smarkiai mus veikia. Z.Froidas manė, kad mūsų nepripažinti impulsai pasireiškia užslėptu pavidalu – mūsų pasirenkamu darbu, įsitikinimais, įpročiais, simptomais, sapnais, apsirikimais kalbant ir rašant. Jis tikėjo, kad niekas nevyksta atsitiktinai: kiekviena klaida ar šiaip poelgis turi vidinę priežastį.¹⁰

Pasąmonę **Z.Froidas** laikė “bendraja psichinio gyvenimo baze”, iš kurios išsirutuliojo kitos sistemos. Pagrindiniai pasąmonę sudarantys elementai yra *instinktai*. Juose glūdi laisvas energijos potencialas, poreikis, verčiantis individą siekti tikslo. Z.Froidas manė, kad yra du vienas kitam priešingi baziniai instinktai: *gyvybės instinktas Eros*, kuris lemia malonumo siekimą, gyvybės palaikymą ir naujos gyvybės kūrimą, ir *mirties instinktas Tanatos*, kuris verčia mus elgtis destruktiviai ir agresyviai. Ryškiausia gyvybės instinkto apraiška yra seksualumas. Seksualinių instinktų energija buvo pavadinta *libido (lot. norėti)*.¹¹

1920 m. Z.Froidas pasiūlė naują topografinį asmenybės modelį, kurį sudaro trys dariniai: ***Id, Ego ir Superego***.

¹⁰ Pakrošnis R., Čepukienė V. Psichologija (Paskaitų konspektas neakivaizdinėms studijoms. Nepublikuotas rankraštis, VDU psichologijos katedra).

¹¹ Pakrošnis R., Čepukienė V. Psichologija (Paskaitų konspektas neakivaizdinėms studijoms. Nepublikuotas rankraštis, VDU psichologijos katedra).

- **Id** (lot. - tai). Šis darinys maždaug atitinka sąmonę. Id apima įgimtus ir paveldėtus psichikos bruožus, tai tarsi instinktų energijos rezervuaras, iš kurio aprūpinamos kitos sritys. Čia kyla pirminiai motyvai arba impulsai, daugiausia agresyvūs ir lytiniai. Jie nori būti patenkinti tučtuojau ir visiškai, nesvarbu, kokios bus to pasekmės. Taigi, Id veikia pagal *malonumo principą*, energija stengiasi išsikrauti čia ir dabar, nepaisant aplinkos sąlygų ir saugumo. Dėl savo antisuomeniškos prigimties, Id glūdi sąmonėje. Šią primityvią biologinę asmenybės pusę žmogus turi nuo gimimo. Kai imama suvokti realybę, ima formotis kita struktūrinė asmenybės dalis – ego.

- **Ego** (lot. - aš). Tai psichikos dalis, atsakinga už sprendimų priėmimą. Ego stengiasi patenkinti Id norus, atsižvelgiant į išorinio pasaulio apribojimus ir visuomenės reikalavimus. Ego veikia pagal *realybės principą*, kurio tikslas – organizmo išsaugojimas, atidedant poreikių patenkinimą iki momento, kai bus rasta galimybė juos patenkinti, t.y. prisiderinant prie socialinių apribojimų ir sąžinės. Ego remiasi loginiu mąstymu ir įgūdžiais. Didžioji ego dalis yra sąmonėje.

- **Superego** (lot. - aukštesnysis aš). Internalizuotos tradicinės vertybės, idealai, kuriuos vaikui perduoda tėvai. Tai tarsi visuomenės sukurta atsvara id. Už blogus, amoralius veiksmus superego baudžia (sąžinės graužatis), už moralius – skatina (pasididžiavimas). Didžioji superego dalis yra sąmonėje, nors dalis yra ir sąmonėje. Superego yra kardinali priešprieša id, todėl ego tenka sunkus vaidmuo suderinti savanaudiškus id impulsus, aplinkos reikalavimus ir moralinius superego priekaištus. Asmenybė vystosi įgydama vis didesnius gebėjimus suderinti visus tris veiksnius.¹²

Kai ego bijo nebesuvaldyti vidinio karo tarp id ir superego, kyla nerimas. Tam, kad apsiginti nuo pastovios įtampos, ego naudoja gynybos mechanizmus. Gynybos mechanizmų pagalba nerimas sumažinamas arba nukreipiamas kitur, tačiau iškreipiama ir tikrovė. Pavyzdžiui:

Išstūmimas. Kankinančių minčių ir jausmų pašalinimas iš sąmonės. Po išstūmimo asmuo nesuvokia jo nerimą sukeliančių konfliktų, neatsimena traumuojančių įvykių. Tačiau išstumtos mintys nepraranda savo aktyvumo sąmonėje ir kartais prasiveržia per sapnus, juokelius, apsirikimus.

Projekcija. Savo negatyvių, nepriimtinių minčių, jausmų ir elgesio priskyrimas kitiems žmonėms ar aplinkai. Pvz.: patarlė: “Kuo pats kvepia, tuo kitus tepa”.

Perkėlimas. Neigiamų jausmų, kurių nėra galimybės išreikšti jas sukėlusiam objektui, nukreipimas į kitą, mažiau pavojingą objektą: žmogų, daiktą ar save. Pvz.: išsiliejimas ant šeimos narių po nesėkmingos darbo dienos.

12 Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas: Technologija, 2000. P. 142.

Sublimacija. Id impulsų pakeitimas taip, kad juos būtų galima patenkinti socialiai priimtiniu būdu. Freudas manė, kad seksualinė energija yra sublimuojama kūryboje, darbe.¹³

Merginoms ir moterims, kurios teikia seksualines paslaugas, patyrusioms neigiamas emocijas, smurto atvejus, norint neprarasti gebėjimų integruotis į socialinę erdvę, dažnai tenka pasinaudoti instinktyviais gynybos mechanizmais.

Z. Froido teorija buvo pirmoji nuosekli asmenybės teorija. Ji atkreipė dėmesį į vaikystės patyrimo ir sąmonės svarbą ir išklė klausimą dėl žmogaus motyvacijos kilmės. Z. Froido darbai įrodė, kad daugelio psichinių sutrikimų priežastys yra psichologinės, tad žmogui galima padėti taikant psichologinius metodus. Be to, ji davė pradžią daugeliui kitų asmenybės teorijų.

1.3 Teorijų, nagrinėjančių asmenybės raidą, apžvalga ir analizė

Sąlyginai visų psichologų požiūrius galima sugrupuoti į grupes, kurios bus aptartos sekančiai. Šiame skyriuje bus aptariama ir vertinama svarbiausios asmenybės tyrimo kryptys, taip pat ir asmenybės sutrikimai, asmeninę ir fizinę savijautą bei socialinį poveikį asmenybei. Visos šios kryptys atspindi skirtingus požiūrius į asmenybę, pateikia vertingų išvalgų ir padeda geriau suprasti, kas yra asmenybė.

Pirmoji aptariama asmenybių teorijų kryptis psichodinaminės krypties. Nors kaip teigia Freudo idėjų kritikai, jo idėjos esančios neįtikėtinos, nepatikrintos arba joms prieštarauja naujausių tyrimų duomenys. Tačiau Freudas atkreipė psichologų dėmesį į sąmonę, į seksualumą ir į konfliktą tarp biologinių impulsų bei socialinių ribojimų. Jo poveikis asmenybių analizavimo sferoje buvo milžiniškas.

1. Psichodinaminės krypties asmenybės teorijos.

Šiai kryptiai atstovaujantys autoriai teigia, kad asmenybės jausmus, mąstymą ir veiklą sąlygoja vidiniai veiksniai, vidinių jėgų sąveika, t.y. sąveika tarp sąmonės ir pasąmonės, tačiau ypatingas dėmesys skiriamas pasąmonės įtakai. Ši kryptis vadinama psichodinamine, nes nagrinėja asmenybės raidą ilgesnį laiko tarpą – nuo asmenybės gimimo iki tikėtinos tapsmo brandžia asmenybe.

Z.Froidas buvo pirmasis šios pakraipos asmenybės teorijos autorius. Jis manė, kad žmogaus elgesiui didelę įtaką daro biologiniai instinktai ir ypač pabrėžė seksualinių potraukių vaidmenį normaliai ir patologinei asmenybės raidai. Pagrindinė jo teorijos mintis buvo ta, kad žmogaus elgesį lemia sąmonė, kurios žmogus negali kontroliuoti ir dažnai net nesuvokia jos turinio. Žmogaus psichikoje Froidas išskyrė **3 lygius**:

¹³ Mayers D. Psichologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000. P. 473.

- **Sąmonę** (tai tarsi matoma ledkalnio viršūnė, nedidelė psichikos dalis, kurią žmogus gali kontroliuoti)
- **Priešsąmonę** (joje yra informacija, kurią pastangų dėka galima perkelti į sąmonės lygį)
- **Pasąmonę** (pati reikšmingiausia dalis, primenanti neribotos apimties saugyklą, į kurią patenka visa, kada nors gauta informacija, į kurią išstumiami visi nemalonūs prisiminimai, kuriuos žmogus manas užmiršęs; būtent pasąmonėje reikia ieškoti įvairių sapnų, apsirikimų, užmiršimų, nesąmoningų poelgių priežasčių, žmogus nekontroliuoja savo pasąmonės ir net nežino jos turinio; į pasąmonę patekusios neišspręstos problemos niekur nedingsta, o toliau kelia pasąmoninius konfliktus, griaušančius žmogaus asmenybę iš vidaus)

Minėti psichikos lygiai pasireiškia žmogaus asmenybėje, kurią taip pat sudaro **3 dalys**:

- Id
- Ego
- Superego.¹⁴

Asmenybės dalys nuolat konfliktuoja tarpusavyje, dažni ir asmenybės konfliktai su aplinka dėl poreikių patenkinimo. To pasekoje žmogus nuolat gyvena įtampoje, veikiamas vidinių ir išorinių konfliktų. Asmenybė gali sėkmingai funkcionuoti, tik išsprendusi savo vidinius ir išorinius konfliktus. Į pasąmonę perėję konfliktai trukdo žmogui gerai jaustis. Jeigu asmenybė išsprendžia savo vidinius konfliktus, ji tampa psichiškai sveika ir brandžia. Pagal Froidą brandi asmenybė yra asmuo, sugebantis palaikyti gilius, ilgalaikius ryšius su savo artimaisiais ir atliekantis visuomenei reikalingą darbą. Atsižvelgiant į Froido teoriją, matome, kad merginos besiverčiančios prostitucija, neišlaikiusios konfliktinių situacijų su socialine aplinka dėl poreikių patenkinimo, nuolat gyvena įtampoje, sunkiai bendrauja su aplinka, netapdamos brandžiomis asmenybėmis.

2. K.G.Jungo analitinė asmenybės teorija.

K.G.Jungas tyrinėjo neįsisąmonintų dinaminių potraukių įtaką žmogaus veiklai ir elgesiui. Jungas manė, kad pasąmonėje glūdi žymiai daugiau nei seksualumo ir agresijos potraukiai. Jis buvo įsitikinęs, kad žmogų veikia pasąmonės vaizdiniai, kurie yra kilę iš žmonijos evoliucijos ir istorijos. Galime teigti, kad pagal K.G.Jungo teoriją, merginų dirbančių prostitucijos versle pasąmonėje dažnai išlieka vaizdiniai iš praeities, kurie lemia asmenybės vystymąsi. Jie yra įgimti ir išsamesniam jų paaiškinimui Jungas panaudojo kolektyvinės

¹⁴ Mayers D. Psichologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000. P.468.

pasąmonės terminą. Asmenybėje Jungas išskyrė tris, iš dalies susijusias sistemas: Ego, asmeninę pasąmonę ir kolektyvinę pasąmonę.¹⁵

3. A.Maslou poreikių hierarchija.

A.Maslou pirmasis pasiūlė poreikių klasifikaciją ir nustatė jų tarpusavio ryšius. Jis matė galimybę sudaryti poreikių hierarchiją, kurioje aukštesnieji poreikiai nepasireiškia, kol nėra patenkinami žemesnieji.

Žemiausias lygis - fiziologinis, kuris apima visas pagrindines normalaus Žmogaus funkcionavimo ir gyvenimo sąlygas (maistą, poilsį, gyv.vietą ir pan.). Kai patenkinami fiziologiniai poreikiai, atsiranda saugumo samprata. Šiame lygyje žmogus stengiasi užtikrinti asmeninį saugumą ir fiziologinių poreikių patenkinimo garantijas. Būdamas saugus, žmogus pereina į kitą lygį ir patenkina atsiradusius socialinius poreikius (statuso, pripažinimo siekimą). Kai visi prieš tai minėti poreikiai patenkinami, žmogus rūpinasi saviraiška ir potencialių galimybių realizavimu, talento atskleidimu. **Maslou** teigimu, pateikta hierarchijos struktūra nėra visiems vienoda. Poreikių lygiai persidengia vienas su kitu, be to, esant tam tikroms situacijoms, visa hierarchija gali išsikreipti, net apsisiversti. Pavyzdžiui, lenktynių nugalėtojai žymiai svarbiau jo statusas nei saugumas, o poliarinių sričių tyrinėtojas pirmiau dėmesį skirs saviraiškai, nei fiziologiniams poreikiams.¹⁶ Reikia pažymėti, kad prostitucija besiverčiančių moterų ar merginų poreikiai skiriasi nuo socialiai integruotų asmenų. Pirmoje vietoje merginoms iškyla svarbiausi poreikiai - fiziologiniai bei saugumo poreikiai. Atsižvelgiant į socialinių įgūdžių stoką, merginos dažnu atveju nesugeba pasinaudoti kitų poreikių tenkinimo prigimtinėmis galimybėmis.

4. A.Adlerio individualioji asmenybės teorija.

A.Adleris individualiosios psichologijos kūrėjas, teigė, kad žmogaus asmenybė susiformuoja iki 5 metų amžiaus, nes tada asmeniui yra būdingas tam tikras „gyvenimo stilius“. Dėl fizinio nepajėgumo vaikas jaučia nepilnavertiškumą ir jo gyvenimo tikslu tampa to komplekso įveikimas bei jo kompensacija save įtvirtinant.

Nors A.Adleris ir neneigė seksualinio potraukio vaidmens asmenybės gyvenime, tačiau neteikė jiems lemiamos reikšmės. Į žmogaus psichiką žiūrėjo kaip į nedalomą visumą ir stengėsi atskleisti socialinio konteksto reikšmę žmogaus individualumui. Adleris pabrėžė visuomeninę žmogaus prigimtį ir įgimtą bendrumo jausmo poreikį, kurį jis pavadino socialiniu interesu. Jis labiau orientavosi į asmenybės ateitį, į jos susidarytą gyvenimo planą ir jos įgyvendinimą, siekiant savo tikslų. Adlerio nuomone, žmogus visą gyvenimą siekia to paties tikslo ar laikosi pastovios elgesio krypties. Visa tai jis pavadino gyvenimo stiliumi.

¹⁵ Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas: Technologija, 2000. P. 118.

¹⁶ Pakrošnis R., Čepukienė V. Psichologija (Paskaitų konspektas neakivaizdinėms studijoms. Nepublikuotas rankraštis, VDU psichologijos katedra).

Jo nuomone asmenybės veiklos motyvu ir varomąją jėgą yra jos augimo, pranašumo, tobulumo siekimas, o šis neatsiejamai susijęs su žmogui įgimtu menkavertiškumo jausmu. Bet Adleris manė, kad menkavertiškumo jausmo formavimuisi turi įtakos gimstamumo seka – žmogaus elgesys ir siekiai priklauso nuo to, kelintas iš eilės vaikas buvo šeimoje ir kiek dėmesio bei meilės gavo. Nors šie Adlerio teiginiai, buvo paneigti vėlesnių psichologų tyrinėjimais, bei pasitvirtino šiame magistro baigiamajame darbe, pateikiamo tyrimo metu.

Menkavertiškumo jausmas kiekviename asmenybės raidos lygmenyje yra santykinai pastovus, ir galima teigti, yra specifinė asmens buvimo pasaulyje jausena. Tai yra todėl, kad visuomet atsiranda kas nors pranašesnis už ją, o galiausiai žmogus nebegali būti pranašesnis ir tobulesnis už Gamtą ir Visatą. Vaikystėje ar ankstyvojoje paauglystėje atsiradęs nepilnavertiškumo kompleksas, dažnai turi didelę reikšmę seksualinio potraukio formavimuisi, kuris tampa hiperbolizuotas. Šis jausmas pabrėžia asmens bendrumo jausmo neturėjimą, ko pasekoje, asmuo negali susiformuoti savo tikslų sistemos ar kitaip tariant, praranda individualumą, socializuojantis.

Adleris ypač pabrėžė, kad asmenybė, orientuota į ateitį, siekia savo tikslų iš kurių vienas aukščiausių yra „idealusis Aš“, tai yra toks žmogus, koku asmuo norėtų tapti.¹⁷

5. K.Horni socialinė kultūrinė asmenybės teorija.

K. Horni neneigė pagrindinių Z. Froido principų, tačiau daug ką matė kitu aspektu. Horni nesutiko, kad moters psichinė raida priklauso nuo lytinių organų anatomijos. Taip pat ji nesutiko su teiginiu, kad egzistuoja universalios psychoseksualinio vystymosi stadijos, kurios nulemia asmenybės raidos kryptingumą. Jos nuomone, normaliam vaiko vystymuisi svarbiausia yra patenkinti jo saugumo poreikį. Šiuo atveju pagrindinis motyvas yra būti mylimu, norimu, priimtinu žmogumi, apsaugotu nuo pavojaus ir priešiško pasaulio. Horni teigė, kad nerimas kyla dėl to, kad tarpasmeniniuose santykiuose trūksta saugumo jausmo. Jeigu vaikui trūksta dėmesio, tėvų meilės ir šilumos, vaikas jaučiasi atstumtas, nerimauja, jo elgesys gali tapti neurotinis.

Horni įveda bazinio nerimo sąvoką. Bazinį nerimą ji apibūdina kaip asmens nereikšmingumo, pasimetimo, bejėgiškumo pavojingame pasaulyje jausmą. Bazinio nerimo ištakos slypi nesaugioje vaikystėje. Be to jis turi įtakos žmogaus santykiams su aplinkiniais ir yra potencialaus konflikto tarp noro pasitikėti, pasikliauti kitais ir giluminio nepasitikėjimo bei priešiško kitais priežastimi.¹⁸ Todėl drąsiai galima teigti, jog merginos, turinčios tokius neigiamus jausmus, kaip pasimetimo, bejėgiškumo, kurie ateina iš vaikystės, grėsia socialinių kultūrinių konfliktų tikimybė.

¹⁷ Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas: Technologija, 2000. P. 149-150.

¹⁸ Furst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen, 1998. P. 214.

6. E Eriksono asmenybės raidos teorija.

E. Eriksonas sukūrė asmenybės nuolatinio keitimosi gyvenimo teoriją. Eriksonas neatmetė pagrindinių Froido teiginių apie sąmonę ir pasąmonę, asmenybės komponentus ir psichoseksualinės raidos stadijas, tačiau asmenybės vystymąsi skirstė ne pagal kūno dalis ir su jomis susijusį malonumo jausmą, o pagal asmenybės ryšį su socialine aplinka. Eriksonas įvertino somatinių¹⁹ (kūno), asmeninių, socialinių ir kultūros veiksnių įtaką asmenybės vystymuisi. Jis akcentavo, kad kiekvienoje vystymosi stadijoje, kuri tęsiasi tam tikrą amžiaus tarpsnį, žmogui iškyla specifinės problemos (raidos krizė), nuo kurių išsprendimo priklauso tolimesnis asmenybės vystymasis. Norėdamas pabrėžti socialinių ir kultūros veiksnių įtaką žmogaus vystymuisi, Eriksonas savo teoriją pavadino psichosocialine asmenybės vystymosi teorija, o vystymosi kiekvienoje stadijoje krizes – psichosocialinėmis krizėmis.²⁰ Nors atsižvelgiant į teoretikų teiginius, asmenų integralumo į socialinę aplinką efektyvumas, anaipol, nepriklauso nuo kūno dalių, o priešingai nuo asmens ryšio su socialine aplinka. Vadinasi, merginoms, turinčioms pasitikėjimo savimi kompleksą, sunku integruotis į visuomenę, ypač toms, kurios yra engiamos.

7. Bruožų krypties asmenybės teorijos.

Asmenybės bruožų teorijos remiasi prielaida, kad asmenybės bruožai yra pastovūs, išreiškia jos nuostatas, ir pasireiškia beveik visose situacijose. Įvairiausi bruožai gali būti skirtingai išreikšti, todėl gali sudaryti daug derinių ir tuo paaiškinamas kiekvieno žmogaus skirtingumas ir unikalumas. Bruožų teorijos siekia apibūdinti asmenybę nusakant jos svarbiausius bruožus – žmonėms būdingą elgesį ir sąmoningus motyvus. Siekiama ne paaiškinti, bet nusakyti atskirus asmenybės bruožus.²¹

Tai seniausia asmenybės teorijų grupė. Nuo senų laikų buvo bandoma suskirstyti žmones į tipus pagal jų išorines savybes, charakterio bruožus, elgesio etapus. Šiai asmenybės tyrinėjimu kryptčiai suklestėti paskata tapo psichoanalitinė teorija, kuri dažnai dar vadinama gelmių psichologija.

Bruožų teorijos kūrėjai siekė nusakyti atskirus asmenybių ypatumus. Nuo seno žmonės ieškojo būdų apibūdinti asmenybes. Senovės graikai skyrė tokius asmenybės tipus: Cholerikas - yra greit ir stipriai reaguojantis, dirglus, veiklus. Sangvinikas - tai linksmuolis, greitas, nepastovus, paviršutiniškas žmogus. Melancholikas - tai liūdnas, gilus, uždaras žmogus. Flegmatikas - tai lėtas, abejingas, pasyvus žmogus. Todėl būtų neteisinga išskirti prostitucija besiverčiančias merginas į atskirą porūšį. Kadangi, ir jų tarpe, neoficialių pokalbių metu aiškiai

¹⁹ Somatinis – [gr. sōma (kilm. Sōmatos) – kūnas], kūniškas, kūno, pvz., ~ė (t.y. ne psichikos) liga.

²⁰ Furst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen, 1998. P. 216

²¹ Mayers D. Psichologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000. P. 504

išsiskyrė asmenybių tipai (cholerikės, sangvinikės, nors flegmatikių neteko sutikti). Autorės nuomone, tokiam versle jos nebūtų paklausios. Pasitaikė merginų, kurios anketavimo metu labai atvirai bendravo, t.y. Ekstavertinio tipo merginos. Taip pat buvo keletas merginų, pasižyminčių uždarumu ir priklausančių intravertinių asmenų grupei.

C.G.Jungas išskyrė **du žmonių tipus**:

1. **Intravertus** - yra uždari žmonės, savo energiją jie dažniausiai nukreipia į vidinį savo pasaulį. Jie daug laiko skiria išgyvenimams, mintims, vaizdiniams.
2. **Ekstravertus** - yra atviri, domisi tuo, kas vyksta pasaulyje, mėgsta bendrauti, būti tarp žmonių.²²

Visos tipologijos, nors ir turi tiesos dalelę, yra per daug paprastos ir pernelyg schematiškos, todėl negali išsamiau atskleisti kiekvieno žmogaus ypatingumo. Dažniausiai žmonės turi įvairiems tipams būdingų bruožų.

Vienas iš bruožų teorijos kūrėjų - Kretschmeris²³ pastebėjo, kad kūno sudėjimas buvo susijęs ir su temperamento savybėmis. Jis žmones išskyrė į keletą grupių *ciklotiminio temperamento*²⁴, *schizotiminio temperamento*²⁵ ir *iksotiminio temperamento*.²⁶

Kaip pastebi Maria Furst, glaudus kūno ir charakterio susiejimas skatina apie žmogaus charakterį spręsti iš išvaizdos ir daryti neleistas išvadas. Visuomet turime galvoje tik vieną asmenybės pusę, kuri dirbtinai ištraukiama į pirmą planą.²⁷ Pažymėtina, kad teiginys, jog apie žmogų galima spręsti pagal išvaizdą, nėra visiškai teisingas, kas pasitvirtino apibendrinus tyrimo metu gautus duomenis.

Anglų psichologai **Hansas** ir **Sybil Eysenckai** mano, kad daugelį mūsų skirtumų supaprastinti išreiškiant juos dviem genetiškai sąlygotais matmenimis: ekstraversija – intraversija ir emocinis pastovumas – nepastovumas. Jie teigia, kad ekstravertai ieško dirgiklių, nes jų normalus smegenų sužadavimo lygis esti gana žemas. Nepastovumo – pastovumo, ekstraversijos ir intraversijos deriniai sudaro keturis pagrindinius temperamentus.²⁸

²² http://lt.wikipedia.org/wiki/Karlas_Gustavas_Jungas Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos.

(Prisijungimo laikas 2006 – 10 – 06).

²³ Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vadovėlis XI–XII klasėms. – Vilnius: Tyto Alba, 2002. P. 115.

²⁴ būdingas emocingumas ir poreikis rodyti savo emocijas. Tai jūdrys, gūvūs, aktyvūs, kalbūs žmonės, turintys realistinį požiūrį į gyvenimą, yra draugiški.

²⁵ uždari, linkę į savianalizę, dažnai turi bendravimo sunkumų, užsispyrę, kandūs, ciniški, tačiau dažnai jautrūs.

²⁶ klampumas, t.y. smulkmeniškumas, mažas emocinis jautrumas, nedidelis mąstymo lankstumas, sunkiau prisitaikyti prie aplinkos pasikeitimų.

²⁷ Furst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen, 1998. P. 286.

²⁸ Mayers D. Psichologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000. P. 482.

Šiuo metu manoma, kad asmenybę geriausiai galima apibūdinti **5 faktoriais**:

Bruožas	Apibūdinimas
Emocinis pastovumas	ramus/ nerimastingas saugus / nesaugus patenkintas savimi / savęs galintis
Ekstraversija	linkęs bendrauti / atsiskyres mėgstas juokauti / rimtas jausmingas / santūrus
Atvirumas	laktos vaizduotės / praktiškas mėgstas įvairovę / mėgstas rutiną savarankiškas / konformiškas
Sutarimas su kitais	geraširdis / negailestingas pasitikintis / įtarus paslaugus / nelinkęs bendradarbiauti
Sąžiningumas	veiksmingas / neveiksmingas rūpestingas / nerūpestingas susivaldantis / impulsyvus

Pažvelgus į anglų psichologų **Hanso** ir **Sybil Eysenckų** sudarytą asmenybę apibūdinančių faktorių lentelę, drąsiai galime teigti, kad merginos patenka į beveik visas apibūdinamų bruožų grupes.

8. Biheivioristinės (elgesio) krypties asmenybės teorijos.

Šios krypties atstovai daugiausia dėmesio skiria tam, ką žmonės daro ir kokios aplinkybės priverčia juos vienaip ar kitaip pasielgti. Biheivioristai taip pat nagrinėjo mokymo ir išmokymo įtaką gyvūnų bei žmonių elgsenai.

Biheivioristai manė priešingai negu kiti asmenybės psichologai. Jie visai nesidomėjo asmenybės vidiniu pasauliu. Neįmanoma moksliskai ištirti jausmų, minčių, nesąmoningų motyvų. Vienintelis dalykas, ką galima tirti, - žmonių elgesys.

Be to, anot pirmųjų biheivioristų, gilintis į žmogaus vidų nėra svarbu. Asmenybė formuojasi ir veikia priklausomai nuo aplinkos sąlygų. Svarbu tirti ir reguliuoti individų elgseną.²⁹

Kai kuriuos principus galima taikyti ir auklėjant, kai kuriuos psichoterapijos metodus specialistai yra sukūrę remdamiesi išmokymo dėsniais. Tačiau biheivioristai buvo labai aštriai kritikuojami už tai, kad jie eksperimentuodami su gyvūnais, gautus tyrėjų rezultatus taip lengvai taikė aiškindami žmonių elgesį.

9. Kognityvinės (pažinimo) asmenybės teorijos.

Ši teorijų grupė taip vadinama neatsitiktinai – jai atstovaujantys autoriai pabrėžė aplinkos reikšmę asmenybės funkcionavime. Asmenybė pasireiškė per pažinimą, nukreiptą į ateitį.

²⁹ Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas: Technologija, 2000. P. 165.

Žmogaus elgesys tikslingas ir nukreiptas į ateitį, nors jis to gali ir nesuvokti. Norint pažinti asmenybę, reikia išsiaiškinti jos konstruktus, per kuriuos ji vertina aplinką bei reguliuoja santykius su kitais žmonėmis.

Šios krypties atstovai teigia, kad elgtis daugiausia išmokstama stebint kitus ir sekant jų pavyzdžiu,³⁰ tačiau pripažįstama ir psichinių procesų svarba: ką mes jaučiame ir mąstome apie mus supančių aplinkybių poveikį mūsų elgesiui. Stebima, kaip aplinka formuoja tokius veiksmus kaip savikontrolė ir savivaizdis ir kaip šie veikia elgesį.

Žmonių sąveiką su aplinka vadina *abipusiu determinizmu*. Elgesys, vidiniai asmeniniai veiksniai ir aplinka veikia kaip sujungti vienas kito lemiami veiksniai. Tokio abipusiškumo pavyzdys galėtų būti trys būdai, kuriais žmonės ir aplinka sąveikauja:

1. *Skirtingi žmonės pasirenka skirtingą aplinką.*
2. *Asmenybė formuoja reiškinių supratimą ir reakciją į juos.*
3. *Asmenybė padeda sukurti situacijas, į kurias reaguojame.*³¹

Svarbus asmenybės aspektas – *asmeninės kontrolės jausmas*. Žmonės, kurie mano, kad jie patys didele dalimi tvarko savo likimą, yra savarankiškesni, mažiau prislėgti, lengviau įveikia įvairius stresus. Tuo tarpu, žmonės, kurie jaučiasi bejėgiai, dažnai suvokia, kad kontrolė yra išorinė, ir šis suvokimas gali skatinti jų visiško pasidavimo jausmą.

10. Lauko teorija.

Tai viena perspektyviausių teorijų, tiriančių žmogaus elgesį; sukurta 1935 m. K. Levinas, jos autorius, pagrindinę idėją pateikia taip: asmenybė gyvena ir veikia nemetrinėje erdvėje ir yra sistemos arba lauko, kuris ją veikia ir lemia jos elgesį, dalis. Asmenybės elgesį lemia situacinės, arba lauko jėgos, ir jos pačios bruožai. Vienas elgesio tipas labiau priklauso nuo asmenybės (pvz. manieros), kitas- nuo situacijos (pvz., stereotipinis saljutavimas vėliavai).

Lauko sritis skiria nevienodo griežtumo ir pažeidžiamumo sienos. Asmenybė vystosi pertvarkydama leidžiamas ir draudžiamas lauko sritis.

Dž.M.Jingeris (Iynger) panaudojo lauko teoriją aiškindamas kūrybą ir teisės pažeidimus. Jis teigė, kad nusikaltimų negalima sieti tik su asmenybe, nes juos veikia ir socialinė aplinka.³²

11. Motyvacijos teorija.

Sistemindami asmenybę stimuliuojančius veiksmus, **D.Maklelandas** (Harvardo universitetas) ir **Dž.Atkinsonas** (Mičigano universitetas) sukūrė specialią motyvacijos teoriją, turinčią didelę reikšmę sprendžiant valdymo problemas. Mokslininkai tyrė, kaip objektyviai,

³⁰ Kaip Darvinas kalbėjo apie veidrodžio efektą.

³¹ Mayers D. Psichologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000. P. 497.

³² Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vadovėlis XI–XII klasėms. – Vilnius: Tyto Alba, 2002. P. 227.

moksliškai įvertinti motyvaciją. Jie išskyrė tris pagrindinius veiksnius: veržimasi į sėkmę, norą susilaukti pripažinimo ir valdžios siekimą.³³

12. Savisuderinamumo teorija.

P.Lekio (Prescott Lecky) sukurta savisuderinamumo teorija. Ši teorija ypač naudinga aiškinant save griauančią elgesį. Pagrindinė savisuderinamumo teorijos tezė sako, kad kitiems atrodantis nelogiškas asmens elgesys, tam žmogui iš tikrųjų atrodo esąs teisingas ir suderintas su asmeninėmis nuostatomis. Taigi, P.Lekis tvirtino, kad kiekvienas mūsų laikome save protinga, harmoninga ir tikslinga asmenybe.³⁴ Kiekvienas, vadinasi, ir prostitucija besiverčiančios merginos ir moterys, kurios neoficialių pokalbių metu, prisipažino, kad savo veiklą laiko normaliu darbu, nelaikydamos tai amoralia ar etikos normoms prieštaraujančia veikla.

Vis dėlto, dėl atgalinių ryšių su išoriniu pasauliu, supratimas apie save kinta. Vieni, gaudami prieštarinę informaciją apie save, lengvai pakeičia nuomonę, kiti tai daro labai sunkiai ir skausmingai arba iš viso laiko naujus faktus klaidingais. Pastarasis atvejis pasitaiko dažniau. Kitaip žmogaus supratimas apie save nuolat kistų, dėl to labai komplikuojęsi kasdieninis gyvenimas: asmuo netektų pasitikėjimo savimi, savo galimybėmis, nežinotų aplinkinių nuomonės, nesuprastų, kuo galima pasikliauti.

13. Humanistinė kryptis.

Humanistinės psichologijos atstovai siekė tirti ir remtis sveikų žmonių patirtimi, bei remiasi prielaida, kad asmenybė yra vientisa ir sudėtingesnė, nei gali atskleisti bruožų teorijos asmenybės testai. Vienas ir humanistinės psichologijos pradininkų yra Abrahamas Maslow (1908-1970). Kitas humanizmo atstovas **Carlas Rogersas**³⁵ (1902-1987) pritarė daugeliui Maslow minčių. Rogersas teigė, kad asmenybės centras yra žmogaus Aš. Kiekvienas žmogus turi du Aš:

- ***Realusis Aš*** apibūdina, koks žmogus realia yra (remiantis savo suvokimu);
- ***Idealusis Aš*** apibūdina tai, koku žmogus norėtų būti.

Rogersas manė, kad norint, kad aplinka skatintų tobulėti, reikalingos trys sąlygos: *nuoširdumas, palankumas ir empatija*.

Nors humanistinės krypties asmenybės teorijų autoriai skirtingai traktavo asmenybę, tačiau buvo tos nuomonės, kad kiekvieną asmenybę formuoja tik jai vienai būdingas pasaulio suvokimas. Individualus realybės suvokimas, o ne instinktai, bruožai ar pastiprinimai reguliuoja

³³ Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vadovėlis XI–XII klasėms. – Vilnius: Tyto Alba, 2002. P. 277.

³⁴ <http://www.straipsniai.lt/psichologija/puslapis/5026> (Prisijungimo laikas 2005 12 14).

³⁵ <http://allpsych.com/personalitysynopsis/rogers.html> (Prisijungimo laikas 2005 12 04).

elgesį, be to, asmenybė pati yra aktyvi, planuojanti ir kurianti, atsakanti už savo veiksmus, orientuota į augimą ir tobulėjimą.³⁶

14. Egzistencinės krypties asmenybės teorijos.

Egzistencinė psichologija nagrinėja žmogaus būtį pasaulyje ir pagrindinius jo egzistencijos klausimus: gyvenimo prasmės, atsakomybės, laisvės, vienišumo, kančios, mirties.

Šios krypties teorijų šaknys slypi filosofų egzistencialistų darbuose ir idėjose. Didelę įtaką egzistencinės krypties teorijoms padarė filosofai S.Kierkegard'as, M.Jaspers'as, M. Haidegger'is, J.Sartre'as, P.Tilich'as ir kt. Egzistencinė psichologija nagrinėja žmogaus būtį pasaulyje ir pagrindinius jo egzistencijos klausimus: gyvenimo prasmės, atsakomybės, laisvės, vienišumo, kančios, mirties.

Egzistencijos tipologija atskleidžia žmogaus buvimą pasaulyje ir tai, kaip žmogus suvokia ir priima tai, kas vyksta aplinkui, kas veikia jo vidinį ir išorinį gyvenimą. Žmogus yra atsakingas už savo pasirinktą egzistencijos būdą. Buvimas yra nuolatinis tapsmas ir supratimas kaip sąmoninga sąveika su kitais žmonėmis, gamtos pasauliu ir kaip nuolatinis siekis gyventi prasmingi. Tačiau kaip rodo atlikto tyrimo rezultatai, ne visos merginos siekia integracijos į visuomenę, priimdamos tai, kaip normalų dalyką, kadangi jos nėra pajėgios analizuoti visuomenėje vykstančius pokyčius.

Šveicarų psichiatras **L.Binsvangeris** aprašė žmoniškosios būties pasaulyje lygmenis, kurie įtakoja žmogaus elgesį ir išskyrė tris dimensijas:

1. Aplinkinis gamtos pasaulis – išorės pasaulis sąlygoja žmogaus, kaip biologinio individo, elgesį. Šis pasaulis yra žmogui suteiktas, (niekas nepasirenka kada ir kur gimti). Tai apriboja žmogų.
2. Pasaulis, kuriame žmogus egzistuoja drauge su kitais žmonėmis – šis pasaulis apima visus tarpasmeninius santykius. Geri tarpusavio santykiai yra labai svarbūs žmogui.
3. Savų išgyvenimų pasaulis – tai nuosavas pasaulis, tai santykių su savimi būdas, tai žmogaus subjektyvus mastymas to, ką jam kas nors reiškia pasaulyje.³⁷

Kadangi sunku vienareikšmiškai apibūdinti asmenybę yra daug asmenybės teorijų, ir kiekviena iš jų vis kitais aspektais bando paaiškinti, kas yra asmenybė ir kaip ji funkcionuoja. Nepaisant prieštarų, daugelis teorijų yra dalinai teisingos ir egzistuoja kartu, viena kitą papildydamos. Kiekviena teorija bando pateikti asmenybės modelį, kuris paaiškintų asmenybės struktūrą, varomąsias jėgas, skatinančias asmenybę veikti ir vystytis, numato asmenybės pažinimo būdus, bando paaiškinti, kas yra brandi, kas sutrikusi asmenybė ir numato pagalbos

³⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers#His_Theory (Prisijungimo laikas 2006 09 25).

³⁷ http://www.existential-therapy.com/General_Overview.htm (Prisijungimo laikas 2006 09 13).

būdas. Be to kiekviena teorija remiasi filosofinėmis prielaidomis, kurios dažniausiai atspindi to laikotarpio požiūrį į asmenybę.

1.4 Veiksniai, lemiantys asmenybės formavimąsi

Asmenybės ir savęs suvokimo vystymąsi lemia daugelis veiksnių, kurie grupuojami į **endogeninius** (vidinės kilmės) ir **egzogeninius** (išorinės kilmės) veiksnius. Yra daugelis nuomonių, kas gi lemia asmenybės formavimąsi: aplinka ir auklėjimas, ar įgimtos savybės.

Endogeniniai vystymosi veiksniai yra paveldimumas ir brendimas. Iš ankstesnių kartų paveldimos tam tikros savybės, turinčios įtakos ne tik biologiniam, bet ir psichologiniam vystymuisi. Brendimą skatina vidiniai augimo procesai, glaudžiai sąveikaujantys su aplinka.

Egzogeniniai veiksniai - tai aplinkos poveikiai, į kuriuos individas reaguoja, vienus įsisavindamas, kitus atmesdamas. Išmokimas - svarbus asmenybės vystymosi veiksnys. Juo įgyjama individuali patirtis, padedanti įsitvirtinti visuomenėje.

Taip pat šeimoje išskiriamos nepalankios asmenybės formavimosi sąlygos:

- nedarni ir nepilna šeima,
- alkoholio ir narkotikų vartojimas šeimoje,
- emocinių ryšių tarp tėvų ir vaikų nepastovumas bei emocinė deprivacija,
- žiaurumas šeimoje ir pan.

Sumenkintas savęs vertinimas gali tapti veiksniumi, lemiančiu asmenybės formavimąsi asocialiu keliu.

Pagrindinė netinkamo elgesio priežastis yra nežinojimas, nors ne kiekvienu konkrečiu atveju. Net ir laikydamiesi šios schemos mes konkrečioje situacijoje susiduriame su veiksniais, įtakančiais tokių racionalų sprendimą:

- 1) **Asmens turimos informacijos ribotumas.** Asmuo niekada neturi visos informacijos apie konkrečią situaciją, savo elgesio pasekmes, galimą aplinkinių elgesį, jis nežino visų būsimų plusų ir minusų;
- 2) **Skirtinga tų pačių dalykų interpretacija.** Skirtingi asmenys tuos pačius dalykus gali suvokti nevienodai, kas vienam plusas, kitam gali būti minusas;
- 3) **Laiko ribotumas.** Dažnai sprendimas turi būti priimtas greitai, ir asmuo nėra pajėgus atlikti pilno informacijos apdorojimo bei įvertinimo. Jis yra priverstas elgtis anksčiau, nei būna pasiruošęs priimti sprendimą.³⁸

³⁸ <http://www.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/kriminologijos-paskaitos.html> (Prisijungimo laikas 2006 09 06).

Analizuojant asmenybės formavimosi įtakojančius veiksnius, norisi atkreipti tiesiogiai dėmesį ir į konkrečius veiksnius, kurie autorės nuomone gali turėti įtakos, būtent, prostitucija besiverčiančių asmenų asmenybių raidai. Tai, kad prostitucija yra sudėtinga problema, apimanti daugelį visuomeninio gyvenimo sričių, rodo ir daugiasluoksnė **prostituciją sąlygojančių veiksnių** sudėtis (NVO atstovių nuomonė apie faktinę moterų teisių padėtį Lietuvoje 2002):

1. Ekonominiai – socialiniai.
 1. Sunki ekonominė padėtis.
 2. Darbo vietų trūkumas ir augantis nedarbas.
 3. Skurdas.
 4. Socialinių garantijų stoka.
2. Kultūriniai – vertybiniai.
 1. Iškreipta vertybių vertinimo samprata.
 2. Aukštesniųjų žmogiškųjų vertybių devalvacija.
 3. Bendras visuomenės dorovės nuosmukis.
 4. Moralinis nuosmukis.
 5. Tvirtų įsitikinimų stoka.
 6. Alkoholizmas ir narkomanija.
3. Švietimo.
 1. Išsilavinimo lygio nuosmukis. Privalomas tik 10 klasių pagrindinis išsilavinimas.
 2. Nepakankamas jaunimo ir pareigūnų švietimas.
 3. Nelankančių mokyklos vaikų faktinis kiekis didėja.
4. Neigiama visuomenės informacijos priemonių visuma.
 1. Prostitucijos reklama.
 2. Neigiamas žiniasklaidos vaidmuo.
 3. Nepakankama antiprostitucinė informacija.
5. Komerciniai.
 1. Prostitucija - pelningas verslas; didžiuliai pinigai.
 2. Moterų savanoriškas seksualinių paslaugų teikimas dėl lengvo uždarbio.
 3. Moterų verbavimas į "gerai" apmokamą darbą.
 4. Korupcija.
6. Vyrų atsakomybė už prostituciją.
 1. Vyrai, dalyvaudami šioje veikloje, tarytum lieka nuošalyje ir yra nepakaltinami.

2. "Nekaltas" merginų įtraukimas į prostituciją, naudojant psichologinį, fizinį smurtą prieš jas, eiti prostitucijos keliu.
 3. Nedarnūs santykiai šeimoje, nepakankamas tėvo (dažniausiai) rūpinimasis šeima įteisintas įstatymais, leidžiantis tėvui be jokios atsakomybės palikti šeimą be pragyvenimo šaltinio, dažniausiai verčia nepilnametes, jaunas moteris (kad galėtų išlaikyti nepilnamečius ar save) užsiiminėti prostitucija, nes kitokio darbo nėra arba jis labai menkai apmokamas, iš kurio pragyventi neįmanoma.
 4. Prekybą moterimis skatina patys vyrai, korumpuoti pareigūnai, turintys su tuo kovoti.
 5. Nebaudžiamumas, taikant įstatymus.
7. Teisiniai.
1. Nepilnai veikiantys įstatymai, reglamentuojantys prostituciją.
 2. Teisiniai barjerai aukoms.
 3. Bausmės, skiriamos tik prostitutėms, įtvirtina seksualinį moterų išnaudojimą.³⁹

39 Sipavičienė A. ir kt. (2004) Prekyba moterimis Lietuvoje: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. – P. 196. <<http://www.focus-on-trafficking.net/pdf/knyga.pdf>>. (Prisijungimo laikas 2006 09 13).

II. Asmenybė ir prostitucija. Prostitucija besiverčiančių merginų ir moterų asmenybių kriminologinė analizė.

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti prostitucija besiverčiančių merginų ir moterų nuomonę dėl prostitucijos, kaip pastovaus socialinio reiškinio, jų asmenybių formavimosi ypatumus bei kitus su šia problema susijusius klausimus (ekonominiai socialiniai veiksniai; kultūriniai veiksniai; švietimo problema; komerciniai, nedarnūs santykiai šeimoje, prekyba moterimis – kaip pelningas verslas; psichologinis, fizinis smurtas prieš jas, eiti prostitucijos keliu; ir pan.)

Tyrimo objektas – Vilniaus m. seksualines paslaugas teikiančios merginos ir moterys.

Tyrimo uždaviniai:

- išsiaiškinti prostitučių socialinę-demografinę charakteristiką;
- sužinoti ekonominius socialinius veiksnius verčiančius merginas ir moteris verstis prostitucija;
- išsiaiškinti socialinius – funkcinius aspektus paskatinius vertis merginas / moteris prostitucija;
- išsiaiškinti psichologinius, moralinius vertybinius aspektus pastūmėjusius imtis verstis prostitucija.

Tyrimo hipotezės:

- “gatvių” prostitucija verčiasi žemesnio išsilavinimo, nei butuose dirbančios, vienišos merginos ir moterys;
- bedarbystė – pagrindinė priežastis, dėl kurios respondentės verčiasi prostitucija;
- prostitutės dažnai nukenčia nuo klientų smurto;
- auklėjimo, socialinių įgūdžių stoka, auklėjimas nepilnoje šeimoje, vaikų namuose, ar probleminėse šeimose, daro įtaką merginų socialiniams įgūdžiams;
- materialiniai šeimos sunkumai pastūmėja merginas papildomo uždarbio ieškoti prostitucijos versle;
- žemas bendras išsilavinimas ir kultūrinis lygis stumia merginas eiti į gatves ieškoti darbo;
- patirtas smurtas šeimoje pastūmėja merginas ir moteris verstis prostitucija;
- žymi dalis prostitucijos verslu besiverčiančių moterų piktnaudžiauja narkotikais ar alkoholiu;

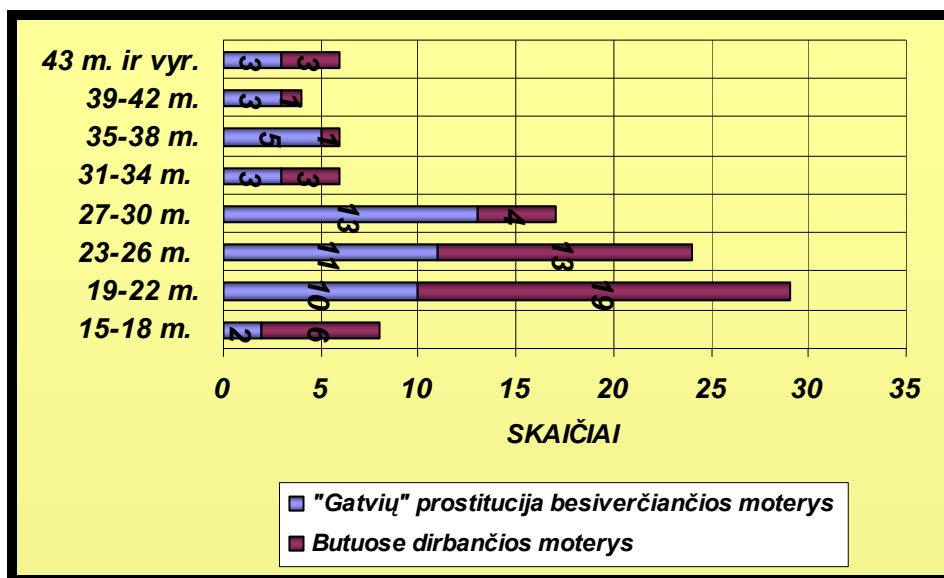
Tyrimo metodai – interviu ir anketinė apklausa.

Socialinė - demografinė respondenčių charakteristika

Nuo 2005 metų lapkričio mėnesio iki 2006 metų rugsėjo buvo atliekamas tyrimas, susijęs su autorius nagrinėjama tema apie prostitucija besiverčiančių moterų ir merginų asmenybių analizę. Tiriamąjį kontingentą sudarė gatvėse ir butuose prostitucija besiverčiančios moterys ir merginos. Respondentės buvo apklaustos tik Vilniaus mieste, kadangi atsižvelgiant į kitų miestų policijos pareigūnų, socialinių darbuotojų ir kitų asmenų profesinę praktiką, buvo galima daryti išvadą, kad šis reiškinys labiausiai paplitęs Vilniaus mieste, nors pavieniai atvejai pastebimi ir kituose miestuose. Tyrimo metu buvo apklausta 50 gatvėse dirbančių merginų bei moterų ir 50 – teikiančių seksualines paslaugas patalpose.

Iš atliktos analizės, galime išskirti merginas ir moteris pagal amžiaus grupes sekančia tvarka (žr. 1 pav.).

1 pav.
Respondenčių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (sk.)

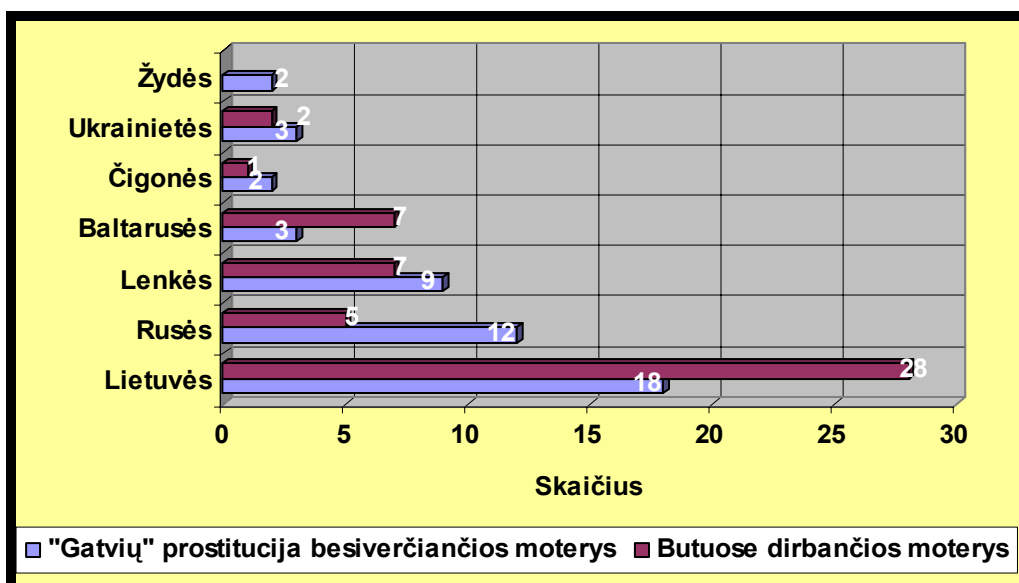
Pažymėtina tai, kad šioje apklausoje palyginti didelė dalis respondenčių yra jaunos merginos tarp 19 – 22 metų. Nors merginų amžius yra labai įvairus, tačiau daugiausia dirbančių merginų yra vidutinio amžiaus, kuris pasiskirsto nuo 19 iki 30 metų. Tačiau kaip matyt iš apklausos rezultatų, matome, kad yra ir visai jaunų merginų besiverčiančių šiuo verslu, kurių amžius yra ganėtinai jaunas, t.y. nuo 15 metų. Prostitucija besiverčiančių moterų ir merginų jauną amžių dažniausiai lemia įvairios problemos, kurių viena opiausių yra alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas, kas turi vieną iš lemiamų įtakų gyvenimo trukmei. Nereikia pamiršti ir kitų socialinių faktorių lemiančių merginų jauną amžių, kaip pavyzdžiui, socialinės problemos esančios šeimoje, patirtas smurtas, netgi išsilavinimo stoka, yra viena iš priežasčių dėl ko merginos verčiasi šiuo verslu.

Šiuo metu Lietuvoje pastebima prostitučių jaunėjimo tendencija. Moteris ar mergina, anksti pradėjusi prostitutės karjerą, neturi pradinio socialinio kapitalo, o įgyti jį gatvėje yra praktiškai neįmanoma. Taigi didėja skaičius prostitucija besiverčiančių moterų ir merginų, turinčių tik pradinį išsimokslinimą, neturinčių šeimų, o taip pat ir jokios darbo patirties, nekalbant jau apie profesinį mokymą.

Taip pat svarbu paminėti ir kitą svarbų veiksnių įtakojantį prostitucija besiverčiančių moterų ir merginų vertimąsi prostitucija - tai yra socialinis neužimtumas, kuris pasireiškia šiandieninėje visuomenėje išsilavinimo stoka, bedarbyste ir pan. Kadangi merginos dažnai būna iš socialiai remtinų šeimų, kuriose yra girtaujama, dažnos šeimyninės krizės, skurdo problemos ir padidėjęs nusikalstamumas, vadinasi yra tikimybė, kad šie faktoriai pastūmės merginas verstis prostitucija, kaip vieninteliu būdu pajamoms gauti.

Kita pastebėta tendencija, kad respondenčių amžius, pasiskirstant grupėse, yra skirtingas butuose ir gatvėje. Tiriamuoju laikotarpiu pastebėta, kad gatvėje teikiančių seksualines paslaugas nepilnamečių pasitaikė nedaug – tik 2, o butuose – 6. Nors skirtumas nedidelis, tačiau galime daryti išvadą, kad gatvėje darbo sąlygos yra žymiai sunkesnės, tuo pačiu yra žymiai sunkiau išlikti šiame versle, dėl esančių grėsmių. Butuose yra visiškai skirtinga situacija, kuri priklauso nuo konkurencijos sąlygų. Kadangi pelnu yra suinteresuoti sąvadautojai, jie mieliau į šį verslą stengiasi įtraukti nepilnametes, siekiant pritraukti kuo daugiau klientų. Tačiau, kai mergina nepritraukia reikiamo klientų kiekio, ji dažniausiai išmetama dirbti į gatvę. Be to, pastebėta tendencija, kad merginos po tam tikro laiko (dažniausiai po 3-5 metų, priklausomai nuo to, ar intensyviai pradeda vartoti alkoholį ar narkotikus) dirbusios butuose, išeina dirbti į gatves. Dėl to, matoma tendencija, kad gatvėse yra žymiai daugiau dirbančių vyresnio amžiaus moterų.

2 pav.
Respondenčių pasiskirstymas pagal tautinę priklausomybę (sk.)

Pagal tautinę priklausomybę, merginos pasiskirstę labai nevienodai. Pasikeitus Lietuvos statusui ES valstybėse, ir atsidarius sienoms, pastebėtas gyventojų migracijos antplūdis, todėl dauguma merginų, vyksta į vakarus uždarbiauti. Tai matyt iš **2 pav.**, kuriame lietuvės, dirbančios butuose pirmauja, verčiantis šiuo verslu. Iš 50 butuose besiverčiančių prostitutų merginų, net 28 yra lietuvės. Nors skaičiai rodo, kad visų kitų tautybių merginos pasiskirsto vienodai, būtų ir gatvių atžvilgiu, tačiau matomas ryškus lietuvių dominavimas. Nors, taip pat norėčiau paminėti prieš keletą metų vyravusias tendencijas, kurios rodė, jog buvo žymiai daugiau rusų tautybės merginų besiverčiančių prostitutų.

1 lentelė.
Respondenčių pasiskirstymas pagal tautinę priklausomybę.

	"Gatvių" prostitutų besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
Lietuvės	18	28
Rusės	12	6
Lenkės	10	7
Baltarusės	3	7
Čigonės	2	-
Ukrainietės	3	2
Žydės	2	-

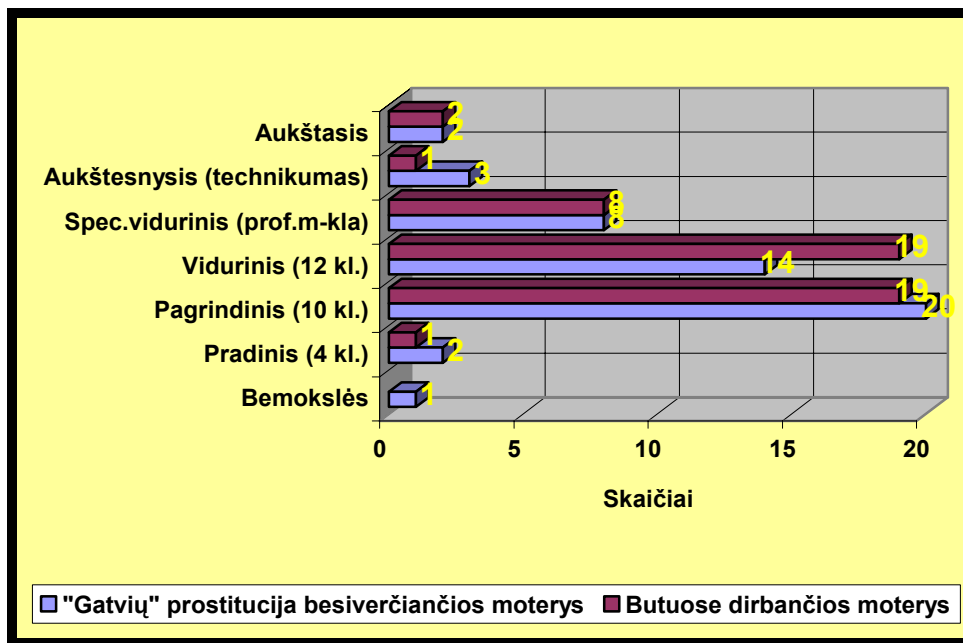
Dar kartą reikėtų pažymėti, kad tyrimas buvo daromas Vilniaus mieste, kuriame gyvena nemažai rusų ir lenkų tautybės žmonių. Dėl šios priežasties, remiantis apklausos duomenimis, negalima kategoriškai teigti, kad nelietuvių tautybės prostitutės yra atvykusios iš kitų valstybių, ką buvo galima teigti prieš 3-5 metus. Kadangi atvykstančiųjų iš kitų šalių kontingentas sumažėjęs, dėl vizos būtinybės.

Atsižvelgiant į vyraujančias nuomones apie aukštojo mokslo svarbą mūsų gyvenime, galime teigti, kad sparčiai atsiliegame nuo bendrosios ES zonos. Tyrimo eigoje respondentų buvo prašoma suteikti duomenis apie jų išsilavinimą. Kadangi matoma iš tyrimo rezultatų, kad dauguma merginų besiverčiančių prostitutų, yra žemesnio išsilavinimo, t.y. pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą. Tačiau pastebimas tolygus išsilavinimo lygio pasiskirstymas tarp merginų, tiek dirbančių butuose, tiek gatvėse, tik pastebima, kad buvo apklaustos netgi aukštąjį išsilavinimą turinčios merginos, kurios savo likimą susiejo su šiuolaikinės vergovės forma. Ligu centro „Demetra“ duomenimis, dauguma Lietuvos net ir “gatvės” prostitučių turi nepilną vidurinį išsilavinimą. Nors bemokslė apklausta tik viena mergina, dirbanti gatvėje. Galime teigti, kad merginos besiverčiančios prostitutų yra žemesnio išsilavinimo, ir dėl išsilavinimo bei žinių stokos, bei nepasitikėjimo savimi, pasirinko šį verslą. Iš dalies galima būtų tvirtinti, kad merginos su aukštesniu išsilavinimu, bei lemt kitoms socialinėms demografinėms priežastims

retai pasirenka šį verslą, nors pasitaiko atvejų, kai merginas su aukštauju išsilavinimu išveža į užsienį per prievartą, apgaulės būdu, siekiant parduoti merginas į šiuolaikinę vergovę.

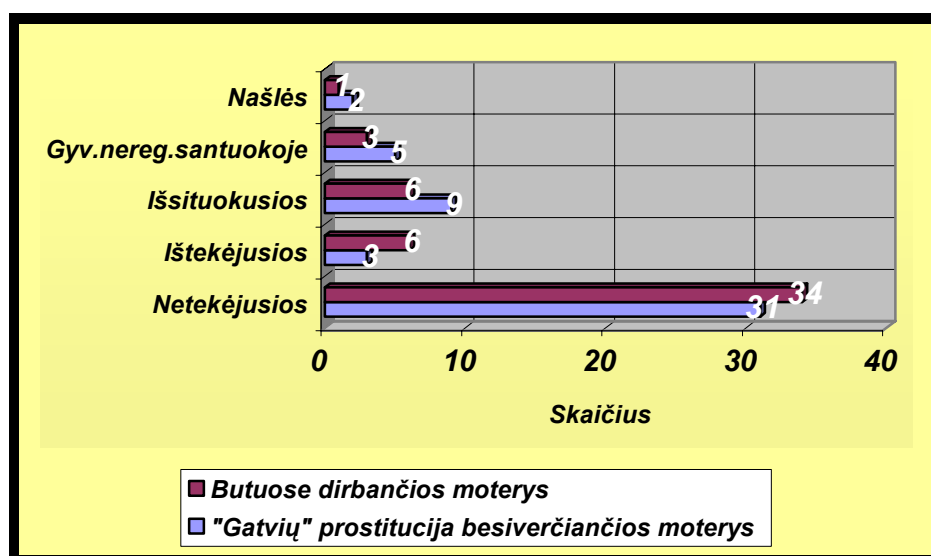
Merginų pasiskirstymas išsilavinimo atžvilgiu matomas **3 pav.**

3 pav.
Respondenčių išsilavinimas (sk.)

Atsižvelgiant į tai, jog prostitucija verčiasi labai įvairaus amžiaus merginos ir moterys, tyrimo metu buvo domėtasi apklaustųjų šeiminė padėtimi, kuri pavaizduota **4 pav.** Daugiausia į prostitucijos verslą patekusių merginų yra netekėjusios, tačiau pastebima tendencija, kad daugelio antrosios pusės žino, kuo jos verčiasi arba nutuokia. Gana dažna situacija, kaip "gatvėse" dirbančios moterys išlaiko ne tik save, bet ir savo gyvenimo partnerius, o taip pat iš tų uždirbtų pinigų abu padengia išlaidas, reikalingas narkotinių medžiagų įsigijimui. Nors galime teigti, kad dauguma moterų sąvoka „ištekejusi“, pateikia tik kaip formalią socialinio gyvenimo išraišką, kadangi dauguma moterų ištekėjo, tačiau nebegyvena kartu su sutuoktiniu, ir likusi tik neįforminta ištuoka. Atitinkamai galima matyti iš žemiau nurodytų rezultatų, kad dėl blogo gyvenimo net 3 našlės pasirinkę šį darbą. Taip pat pastebėta nauja tendencija, kad butuose prostitucija verčiasi merginos, studijuojančios arba besimokančios kolegijose ar specialiose vidurinėse mokyklose.

4 pav.
Respondenčių šeiminių padėtis (sk.)

Kitas svarbus anketos klausimas buvo susijęs su veiksniais, įtakojusiais moteris pasirinkti šią "profesiją". Nemažai apklaustųjų moterų, kaip pagrindinę priežastį užsiimti prostitucija įvardino tai, kad reikėjo išlaikyti vaiką (-us). Iš apklaustųjų gatvėse dirbančių prostitučių vaikus turi 27. Iš pastarųjų, 16 iš visų apklaustųjų gatvėse dirbančių prostitučių nurodė turinčios net kelis vaikus. Atsižvelgiant į tai, kad, apklausos duomenimis, butuose dirbančios, jaunesnės prostitutės, netikėti buvo pastarųjų atsakymai, susiję su vaikais. Iš 50 butuose dirbančių prostitučių - 12 turi vaikų, o kelios, dirbančių butuose, nurodė turinčios po du vaikus. Nors teigiamos merginos, kad pagrindinė priežastis pastūmėjusi verstis prostitucija yra vaikų išlaikymas, iš dalies melavo, kadangi pagal atliktą tyrimą matyti, jog dauguma merginų didelę dalį uždirbtų pinigų išleidžia narkotinėms medžiagoms. Tai matyti iš žemiau pateiktos lentelės.

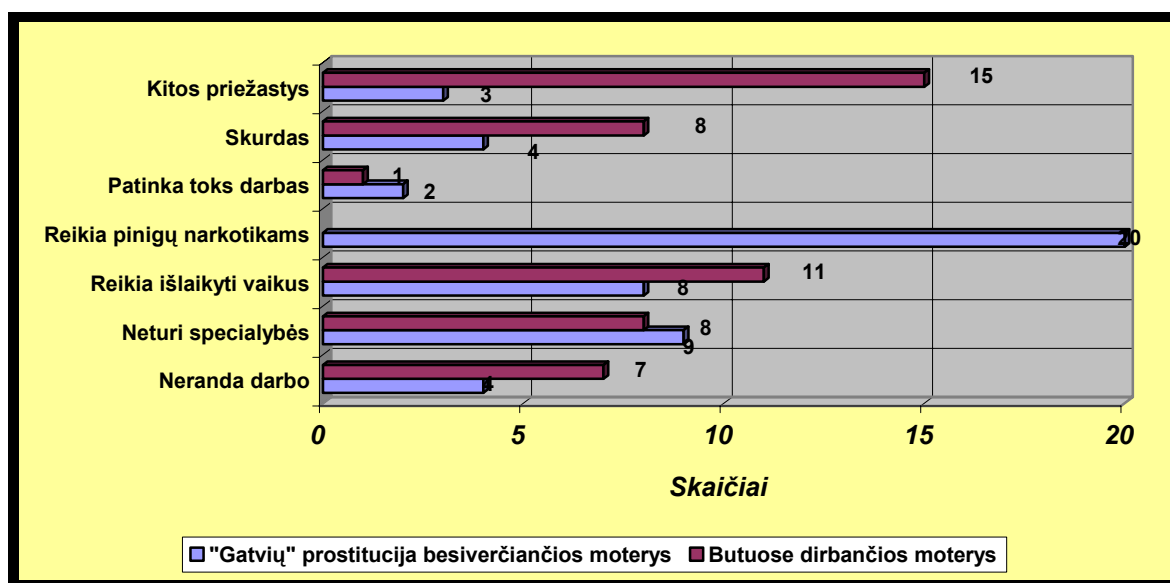
2 lentelė.
Vaikų skaičiaus pasiskirstymas respondenčių atžvilgiu

Vaikų skaičius	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
1 vaikas	11	9
2 vaikai	13	3
3 vaikai	3	

Merginos besiverčiančios prostitucija, taip pat nurodė ir kitas priežastis, pastūmėjusias jas verstis šiuo verslu. kaip pvz. dėl nedarbo, kadangi, turėdamos žemesnį išsilavinimą, jos negauna normalaus ir gerai apmokamo darbo, tiksliau neišgali konkuruoti darbo rinkoje, tenka eiti į gatvę ir ieškoti kitokių būdų išlaikyti ne tik save, bet dažnu atveju ir savo antrąsias puses bei vaikus. Nors kai kurios merginos vykdant apklausą nurodė, kad joms netgi patinka toks

darbas. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad merginos atėjusios dažnai iš probleminių šeimų, neturinčios išsilavinimo, todėl negalinčios susirasti darbo.

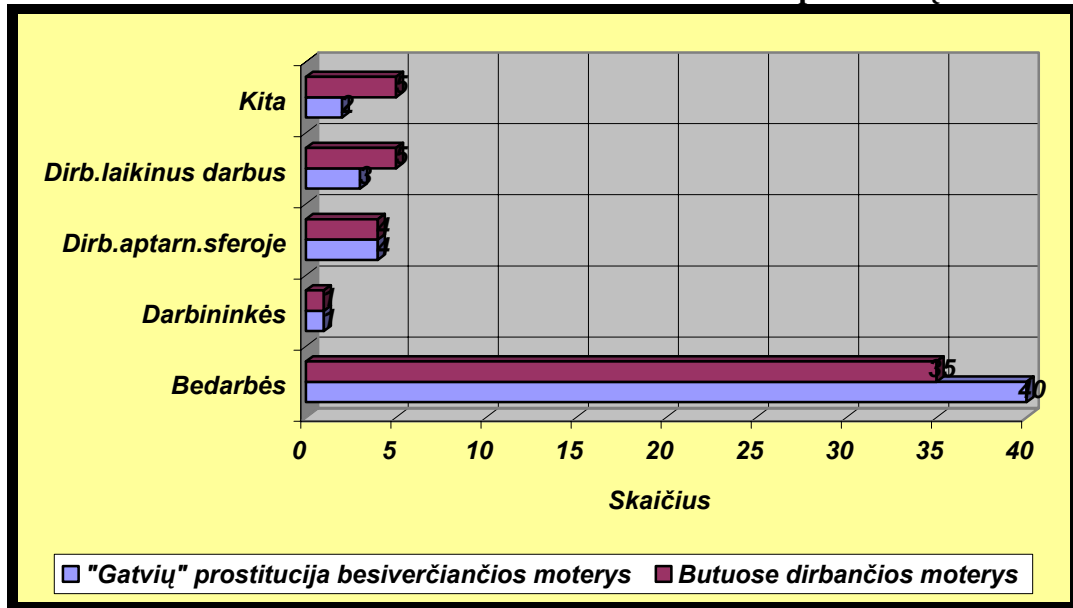
5 pav.
Respondenčių šeiminei padėčiai (sk.)

Atsižvelgdami į tyrimo metu gautus rezultatus, galime daryti išvadą, kad merginos neturinčios išsilavinimo, negali įgyti specialybės, todėl neranda darbo, kas veda jas į gatves ieškoti darbo. Kalbant apie šias priežastis, paskatinusias užsiimti šiuo verslu, pastebėtas įdomus faktas, kad merginos nurodančios kaip pagrindinę priežastį, pastūmėjusią jas verstis prostitucija, - narkotikus. Tačiau kitas nustatytas įdomus faktas, kad merginos nurodžiusios šią, kaip pagrindinę priežastį, prostitucija verčiasi tik gatvėje. Merginos, teikiančios seksualines paslaugas butuose, nenurodė šios priežasties, kaip pagrindo verstis šiuo verslu.

Apibendrinus gatvėje ir butuose dirbančių merginų apklausos duomenis, galime drąsiai teigti, kad iš visų merginų pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra 59 merginų iš 100 apklaustųjų, kadangi iš 50 gatvėje dirbančių merginų, netgi 40 yra bedarbės, tuo tarpu butuose dirbančiųjų, bedarbių skaičius šiek tiek mažesnis – 35. Nors matome, kad dirbančiųjų kitose sferose, laikinus ar kitokius darbus yra labai mažai. Prostitucija kartais pasirenkama kaip asmeninių problemų ir konfliktų sprendimo būdas, net nesiekiant kažkokių pajamų.

6 pav.
Respondenčių užimtumas (sk.)

Reikia pažymėti, kad dalis merginų nurodė prostituciją, kaip papildomą pajamų šaltinį, kai nepakanka lėšų išsilaikyti, dirbant sezoninius ar kitus laikinus darbus, bei prisiduriant prie atlyginimo. Tuo tarpu, kaip jau minėjau, viena iš pagrindinių priežasčių, pastūmėjusių jas į prostituciją, yra pinigų trūkumas. Tokią situaciją galima paaiškinti keletu veiksnių. Pirma, žemi atlyginimai, kuriuos moterys gauna kituose, dažniausiai nekvalifikuotuose darbuose. Antra, dalis apklaustųjų galbūt neteisingai nurodė, kad prostitucija ėmė verstis vien dėl pinigų poreikio. Taip pat nereikia pamiršti, jog studentės/moksleivės nurodė, kad verčiasi prostitucija, nes jų praktiškai visai neremia tėvai, o atvažiavus iš kito miesto pragyventi Vilniuje už menkutę stipendiją (apie 50-100 Lt) beveik neįmanoma.

3 lentelė
Respondenčių pagrindinio pragyvenimo šaltinio ir iš prostitucijos gaunamų pajamų santykis (sk.)

Pragyvenimo šaltinis	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
Nepagrindinis	17	24
Pagrindinis	33	26

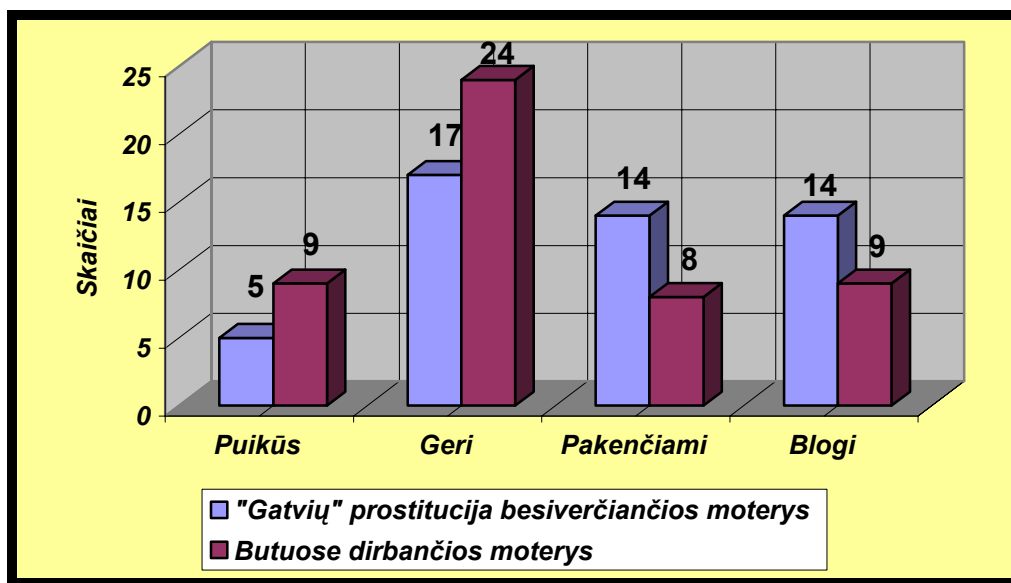
Dar viena priežastis, kodėl imamasi prostitucijos, yra ta, kad daugelis prostitucija užsiimančių merginų ir moterų yra kilusios iš probleminių šeimų. Tėvai vartoja alkoholį, gyvena asocialiai, todėl mergaitė auga amoralioje, antisocialinėje aplinkoje. Tai ypač svarbūs veiksniai, sąlygojantis merginų įsitraukimą į prostitucijos verslą. Patirtos vaikystėje seksualinio smurto traumas taip pat laikomos viena svarbiausių prostitucijos priežasčių. Jei mergina 9 – 13 metų

buvo išprievartauta tėvo, patėvio ar motinos sugyventinio, tai palieka didelį pėdsaką jos psichikos būklei visam gyvenimui. Jei tai vyksta nuolat, ji nėra gydoma, iki prostitucijos lieka tik vienas žingsnis.⁴⁰

Socialinė – funkcinė respondenčių charakteristika

Atsižvelgiant į socialinį funkcinį savybių kompleksą, reikia pažymėti, jog labai svarbu, kokie santykiai susiklostę šeimoje, kurioje užaugta, arba santykiai toje aplinkoje, kurioje augta. Kadangi formuojantis asmenybei labai svarbus šis savybių kompleksas lementis asmenybės vystymuisi. Kaip matoma 7 pav., santykiai, merginų teikiančių seksualines paslaugas butuose, su šeimos nariais sąlyginai yra geresni, nei „gatvių“ prostitucija besiverčiančių merginų.

7 pav.
Respondenčių santykiai su tėvais (sk.)

Tačiau remiantis kitais apklausos rezultatais, galima tam griežtai prieštarauti, nes dauguma merginų, teikiančių seksualines paslaugas už atlygį dažnu atveju yra patyrusios įvairaus pobūdžio smurtą, prievartą, yra užaugę šeimose, kuriose nuolat girtaujama, kyla dažni tarpusavio konfliktai, taip pat yra kilusios iš pažeidžiamos aplinkos, iš rizikos šeimų grupių, kurių tėvai išsiskyrę. „Tokioje aplinkoje vyrauja visiškas skurdas, socialinis apleistumas. Beveik 90 proc. tokioje aplinkoje išaugusių merginų yra patyrusios seksualinę prievartą, buvo prievartaujamos tėvų, patėvių, motinos draugų ir pan., kas labai paveikė ir sužalojo jų psichiką. Tai merginos ar moterys, turinčios labai žemą išsilavinimo lygį (6-7 klases). Jos neturi socialinės

⁴⁰ Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija Socialinių tyrimų institutas. Vilnius, 2004, P.41.

patirties, nėra susiformavusi jų intelektualinė vertybinė branda, bet jos sukaupusios didelį nesėkmių bagažą, save menkai vertinančios “vargo pelytės”.⁴¹

“Šalti” šeimos narių tarpusavio ryšiai dažnai sąlygoja merginų išitraukimą į gatvės subkultūrą, taip pat ir prostituciją.

4 lentelė
Socialinė aplinka, kurioje užaugo respondentės

Santykiai šeimoje	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
Normalūs	10	26
Girtaujama	17	9
Smurtaujama	2	3
Dažni konfliktai	21	12

Visos prostitutės, nors ir pačios laikydamos savo profesiją įprasta, vis dėlto tai slepia nuo artimųjų (ypač bando nuslėpti nuo motinų ir kitų artimiausių šeimos narių bei draugų). Kai kurios prostitutės slepia savo profesiją net nuo draugo ar vyro. Tai matoma iš žemiau nurodytų duomenų lentelėje. Tačiau pastebima tendencija, kad „gatvių“ prostitucija besiverčiančių merginų artimieji dažnu atveju žino, kuo jos verčiasi. Priešingai nei butuose teikiančių seksualines paslaugas merginų artimieji. Iš 50 merginų, net 34 merginų artimieji nežino, kuo jos verčiasi.

5 lentelė
Artimųjų informatyvumas apie respondenčių užimtumą

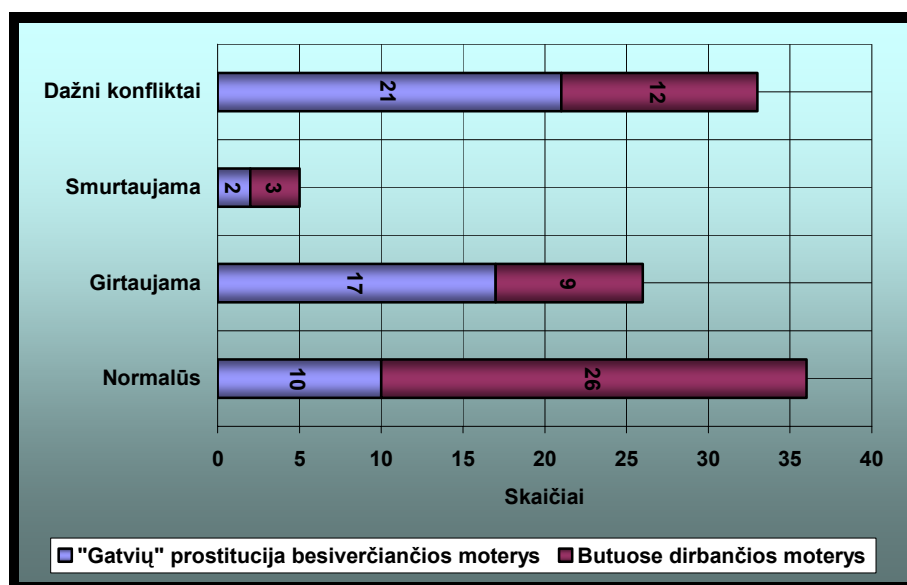
Artimųjų žinojimas apie respondenčių vertinamą prostituciją	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
Ne	23	34
Taip	12	10
Numano	15	6

Šis tyrimas dėl prostitucijos priežasčių gana nustebino. Iki tol manėme, jog pagrindinė priežastis, dėl kurios moterys imasi prostitucijos, yra sunki materialinė padėtis. Tačiau kaip parodė atliktas tyrimas, net 20 “gatvių” merginas į prostituciją atveda narkotikai. Nors veiksniai pastūmėję verstis prostitucija, vienas iš pagrindinių diskusijų objektų. Ypatingą dėmesį reikia skirti tiems atsakymams, kuriuose nurodoma, kad pinigų reikia narkotikams – net 20 gatvėse dirbančių prostitučių pasirinko šį atsakymą. Tarp butuose dirbančių respondenčių nepasitaikė nei vienos vartojančios narkotikus. Gauti rezultatai sutampa su Lietuvos AIDS centro duomenimis:

⁴¹ <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/provita/20060616/1-2.html> (Prisijungimo laikas 2006 10 11).

“prostitučių, vartojančių narkotikus, nuolat daugėja – **1998 metais 23%** Vilniaus miesto stoties rajone komercines sekso paslaugas teikiančių moterų vartojo narkotikus, o **2001 metais** -jau **65%** prostitučių.”⁴² Vis tik drįsčiau teigti, kad ne visos respondentės išdrįso prisipažinti, kad pinigus gautus už seksualines paslaugas išimtinai skiria narkotikų įsigijimui. Vilniaus m. PK Ekologinės policijos pareigūnų duomenimis, šiuo metu beveik **90%** Vilniaus stoties rajone komercines sekso paslaugas teikiančių moterų yra narkomanės.

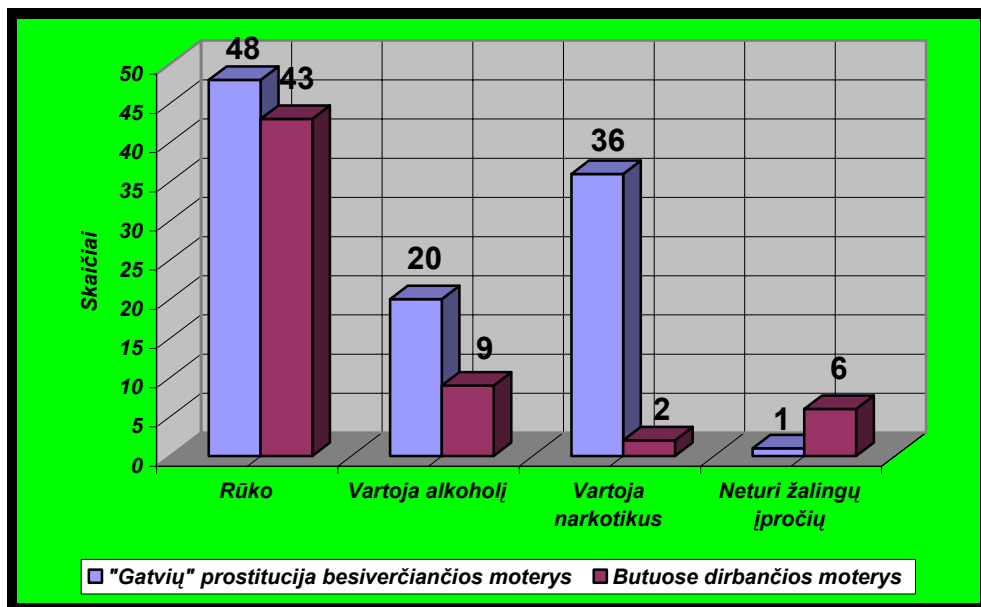
8 pav.
Respondenčių santykiai šeimoje (sk.)

Pažvelgus į merginų žalingų įpročių statistinius duomenis, nesunku pastebėti, vyraujančią tendenciją, jog dauguma merginų turi vienokių ar kitokių žalingų įpročių. Kaip matome iš **9 pav.**, iš 100 apklaustųjų, net 91 mergina nuolat rūko, 29 – vartoja alkoholį, o net 38 - vartoja narkotikus. Reikia pažymėti, jog būtent vartojančios narkotikus ir nurodė, kad tai, kaip vieną iš priežasčių paskatinusių verstis prostitucija.

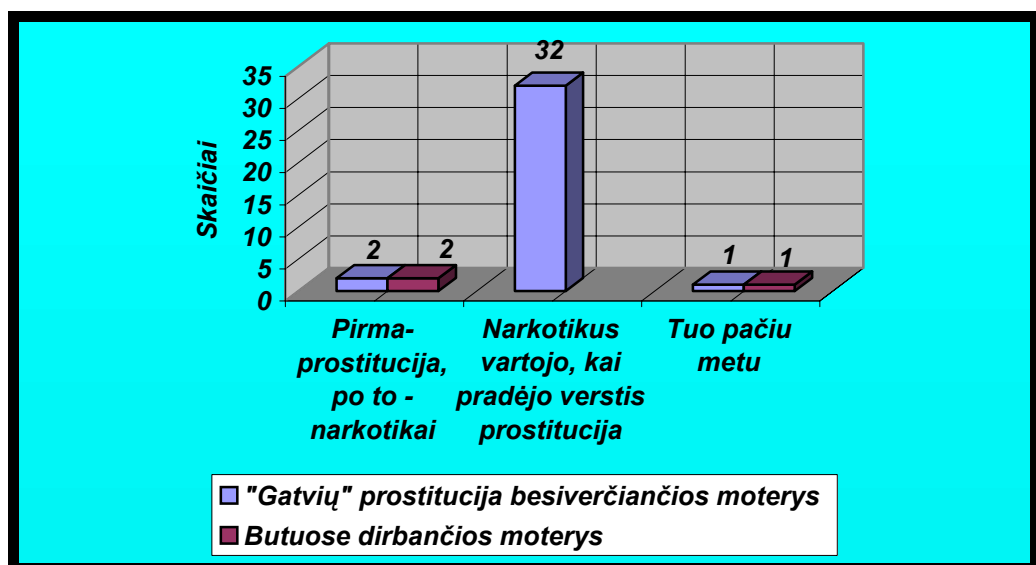
⁴²http://www.vvspt.lt/senas/programos/jaunimui_palankios_paslaugos/prezentacijos/20040120Chaplinskas.pdf (Prisijungimo laikas 2005-03-03).

9 pav.
Respondenčių priklausomybė nuo žalingų įpročių (sk.)

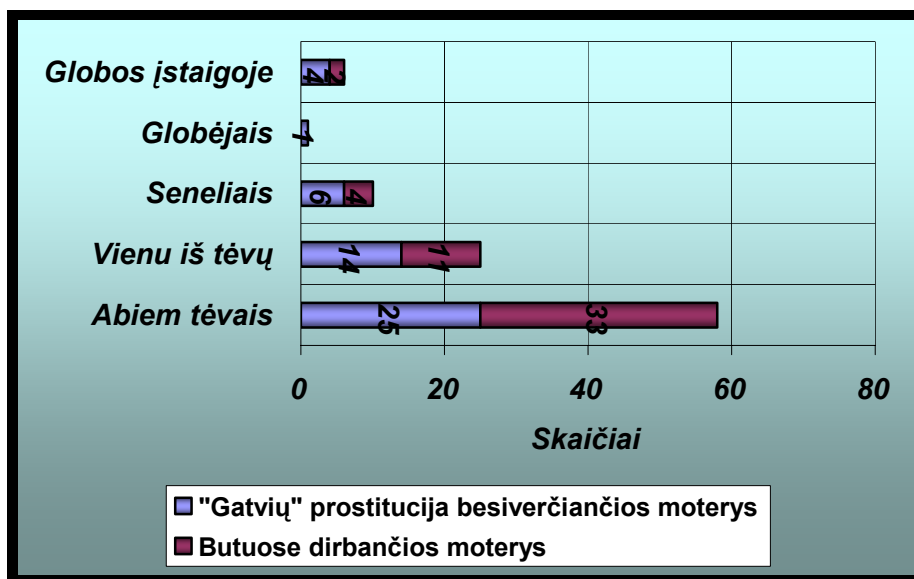
Kaip matome iš žemiau nurodyto 10 pav., kad net 32 merginos pradėjo vartoti narkotines medžiagas anksčiau, nei pradėjo verstis prostitucija. Vadinasi, drąsiai galime teigti, jog atsiradus piniginių lėšų trūkumui ir esant, socialiniam neigaliumi, merginos nesugebėjusios pasirinkti kito papildomų lėšų šaltinio, pradėjo verstis prostitucija. Beje, tik nedaugelis iš merginų, kaip rodo statistiniai duomenys gauti tyrimo metu, pradėjo vartoti narkotikus tuo pačiu metu, kaip ir pradėjo verstis prostitucija, ir tik dvi merginos, pradėjusios verstis prostitucija, pradėjo vartoti narkotikus. Taigi darytina išvada, jog merginos dažnu atveju pradeda verstis prostitucija vien dėl piniginių lėšų trūkumo narkotikams įsigyti.

10 pav.
Priežastinis ryšys tarp vertimosi prostitucija ir narkotikų vartojimo(sk.)

Vertėtų pastebėti tai, kad merginos užauga dažniausiai probleminėse šeimose, ar bent jau kur socialinių garantijų jaučiamas stiprus trūkumas, verčiantis merginas griebtis tam tikrų priemonių pragyvenimui reikalingų lėšų gavimo. Kadangi merginos ateinančios iš tam tikros socialinės aplinkos, kurioje jos negauna socializacijai reikalingų įgūdžių, galime teigti, kad šeimos teigiamos įtakos jos nepajunta, ir tai yra padarinys to, kad jos negali socialiai integruotis į tą visuomenę.

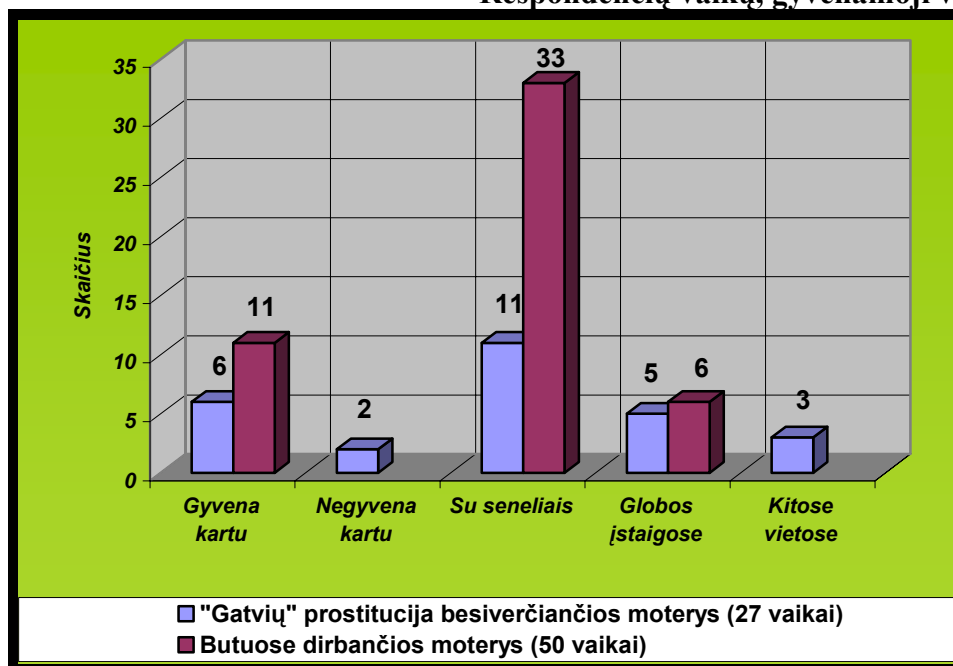
11 pav.
Respondenčių šeiminė aplinka jų vaikystėje (sk.)

Nors dauguma merginų teigė, kad gerai sutaria su tėvais ir dauguma jų yra užaugę su tėvais ar vienu iš jų, tačiau jaučiamas stiprus žinių trūkumas integruojantis į visuomenę. Tačiau merginų, besiverčiančių prostitucija butuose, jaučiamas tam tikras santykių su artimaisiais skirtumas, t.y. merginos dirbančios butuose, teigia, kad jų šeimoje tvyro normalūs santykiai. Matoma stipri elgesio problematika, kadangi prieš merginas buvo naudojamas daugumoje atveju psichologinis, seksualinis bei fizinis smurtas tiek prieš butuose, tiek prieš gatvėje dirbančias merginas. Kas įtakoja merginų gebėjimą pasirinkti kitokias gyvenimo galimybes, nei kuriose buvo užaugta. **Klasikinė kriminologija** konkretaus elgesio pasirinkimą iš esmės suveda į elementarią racionalaus pasirinkimo schemą, kai asmuo, įvertindamas visus už ir prieš, priima sprendimą, pagrįstą logika. Pasirinkdamas jis yra visiškai laisvas. Pagrindinė netinkamo elgesio priežastis yra nežinojimas, nors ne kiekvienu konkrečiu atveju.

Skaudi tema susijusi su prostitucija besiverčiančių merginų vaikais. Kadangi kaip teigia dauguma merginų, turinčių vaikus, pagrindinė priežastis atvedusi jas į prostitucijos verslą, būtinybė išlaikyti vaikus. Deja, ne visos respondentės sakė tiesą, nes vėliau daugelis iš jų prisipažino, jog pinigų reikia ne tik vaikų išlaikymui, bet ir narkotinėms medžiagoms.

Respondenčių vaikų gyvenamoji vieta(sk.)

Tačiau reikia pažymėti, kad dauguma merginų, teikiančių seksualines paslaugas už pinigus, neretai uždirbtus pinigus išleidžia narkotikams, o ne kaip sako – vaikų išlaikymui. Nors dauguma merginų teigia, jog prostitucija verčiasi tik dėl uždirbamų lėšų, kurias skiria vaikų išlaikymui, tačiau šį faktą paneigia tai, kad tik 6 iš 27 vaikų gyvena kartu su motinomis.

6 lentelė.
Vaikų gyvenamoji vieta (sk.)

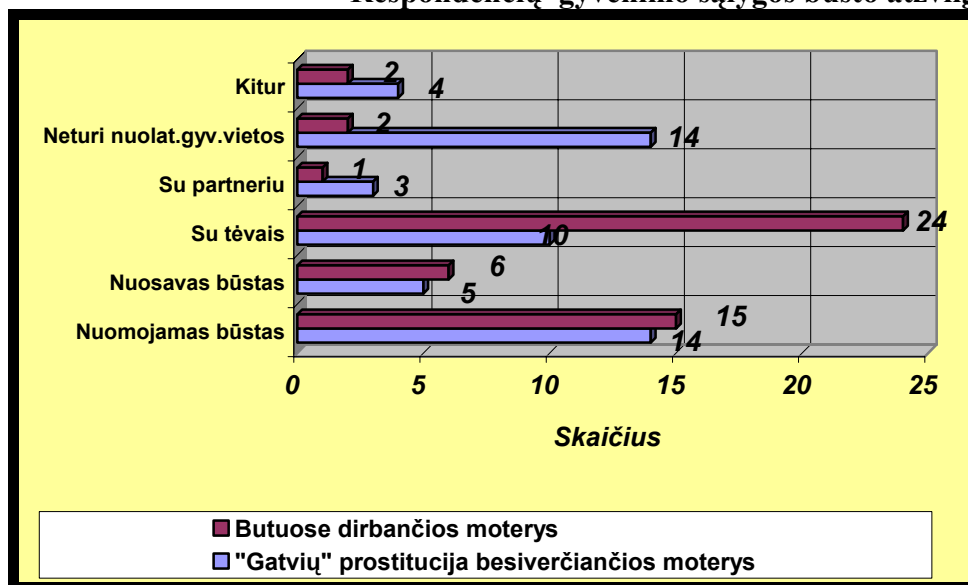
	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys (27 vaikai)	Butuose dirbančios moterys (50 vaikai)
Gyvena kartu	6	11
Negyvena kartu	2	
Su seneliais	11	33
Globos įstaigose	5	6
Kitose vietose	3	

Šiek tiek geresnė situacija tarp moterų, teikiančių seksualines paslaugas butuose. Kadangi iš 23 vaikų, 10 gyvena kartu, kita didžioji dalis vaikų - kaip ir „gatvių“ prostitučių - gyvena kartu su seneliais. Kalbėt apie moralines vertybes prostitucija besiverčiančių moterų tarpe, būtų sudėtinga, atsižvelgiant į tai, kad tik nedidelė dalis jų vaikų gyvena kartu. Tuo labiau, kai pasauliniu mastu bandoma suburti sekso paslaugų teikėjus ir jų pagalbininkus, siekiant padidinti sekso paslaugų teikėjų priėmimą ir pagarbą visuomenėje, garantuoti jų pilietines teises, skatinti bendravimą ir ginti nuo engėjiškų įstatymų.

Tam tikrą respondenčių socialinio gyvenimo padėtį rodo ir tai, jog tik nedidelė iš visų apklaustųjų gyvena nuosavame būste, o didžioji jų dalis gyvena su tėvais, vyrais /sugyventiniais

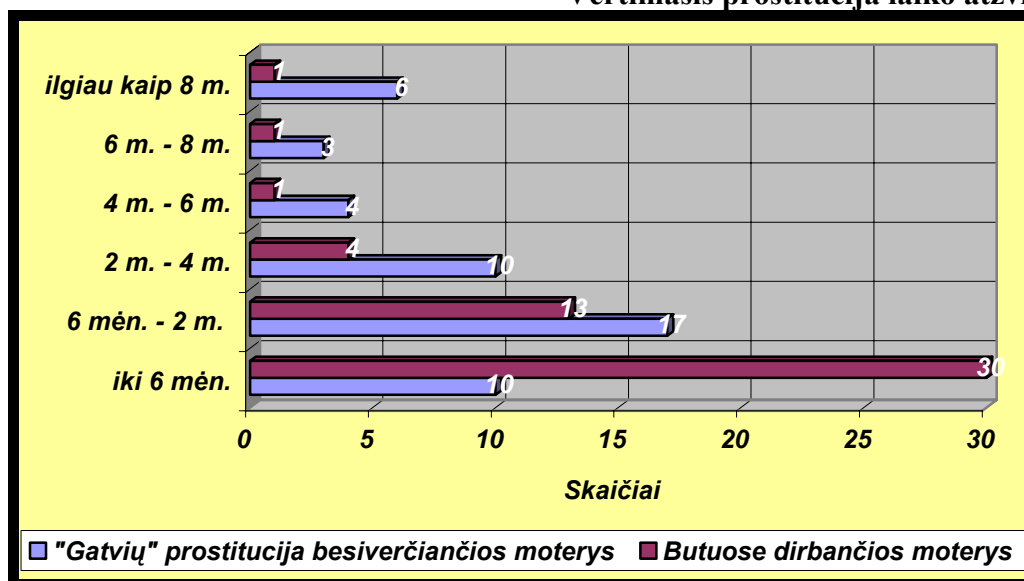
ar būstą nuomojasi. Tačiau labiausiai liūdinantys tyrimo metu gauti rezultatai yra tie, jog net 16 merginų bei moterų, besiverčiančių prostitucija, neturi nuolatinės gyvenamos vietos (žr. 13 pav.).

13 pav.
Respondenčių gyvenimo sąlygos būsto atžvilgiu (sk.)

Psichologinis, moralinis vertybinis respondenčių kompleksas. Apklausus respondentes, bei palyginus jų atsakymus, matome, kad didžioji dalis merginų dirba gatvėje vidutiniškai 2-3 metus (žr. 14 pav.). Atsižvelgiant į tai, kad dauguma merginų yra priklausomos nuo narkotikų, kas apsprendžia jų išvaizdą ir sveikatos būklę.

14 pav.
Vertimasis prostitucija laiko atžvilgiu (sk.)

Vadinasi, ilgą laiką vartojant narkotikus, paveikiama sveikata, kas neleidžia ilgai išsilaikyti konkurencingoje prostitucijos rinkoje. Nors kaip matome iš atliktos analizės, dauguma

butuose dirbančių merginų nevartoja narkotikų, todėl jų išsilaikymas rinkoje trunka ilgesnį laiko tarpą.

Dauguma merginų besiverčiančių nors ir ne tokį ilgą laiko tarpą prostitucija pagal apklausos duomenis buvo baustos, kai kurios net keletą kartų. Atsižvelgiant į tyrimo metu gautus duomenis, galėtume pateikti duomenis sekančiai:

7 lentelė
Respondenčių nubaudimas administracine tvarka už
vertinamą prostituciją (sk.)

	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
Nebaustos	15	24
Baustos	35	26

Vadinasi, pagal duomenis galima teigti, kad didesnė tikimybė būti nubaustoms yra tų merginų, kurios ilgesnį laiko tarpą verčiasi prostitucija. Pagal Lietuvoje susiklosčiusią praktiką, asmenys, besiverčiantys prostitucija, baudžiami **administracine tvarka, skiriant baudą nuo 300 iki 1000 litų** pagal ATPK. Pasak atlikto tyrimo, pasitaiko sekso paslaugas teikiančių merginų, kurios buvo teistos daugiau nei 10 kartų. teisės teorijoje, teisės pažeidimus darantiems asmenims skiriamų bausmių pobūdis yra prevencinis, t.y. siekiama priversti asmenis pasitaisyti ir daugiau nebedaryti nusižengimų, tačiau darytina išvada, kad šio pobūdžio, bausmių skyrimo taikomos prevencinės priemonės minėtai subjektų grupei yra neefektyvios ir neleidžia pasiekti norimo rezultato. Galima sakyti, kad bausmių prevencinis pobūdis šioje situacijoje, kaip ir netenka prasmės. Todėl manyčiau reikia imtis kitų priemonių, kurios padėtų kovoti su šiuo socialiniu reiškiniu.

Siekiant detaliau išanalizuoti prevencinių priemonių veiksmingumą praktikoje, anketoje buvo pateiktas klausimas apie tai, kiek kartų respondentės buvo baustos administracine tvarka. Tačiau prieš aptariant tyrimo metu gautus rezultatus, pateikiami oficialūs statistiniai duomenys.

8 lentelė.
Sulaikyta besiverčiančių prostitucija asmenų Lietuvoje

Metai	2002	2003	2004	2005
Sulaikyta	355	555	651	525

9 lentelė.

**Vilniaus miesto Ekologinių ir administracinių teisės pažeidimų
prevencijos tarnyba sulaikė besiverčiančių prostitucija asmenų**

Metai	2003	2004	2005 ⁴³
Sulaikyta	191	251	245

Kaip matyti, iš oficialių statistinių duomenų, vertimasis prostitucija pastebimai didėja, todėl tikslinga analizuoti priežastis, kurios skatina šį reiškinį, o taip pat remiantis toliau pateiktas tyrimo metu gautais duomenimis, galime daryti išvadą, kad administracinės baudos tikrai neužkerta kelio šiam neigiamam reiškiniui.

Smurto patyrimas verčiantis prostitucijos verslu. Smurtas – vieno žmogaus (žmonių grupės) prievartos veiksmas prieš kitą žmogų (žmonių grupę), iš to turint kokios nors naudos ar pasitenkinimo. Smurtaujama siekiant priversti savo auką kentėti ir taip įgyti jos atžvilgiu ypatingos galios – įgyti nuolankumą, paklusnumą, atsidavimą, pasidavimą, suteikti jai nemalonius išgyvenimus, sužalojimus, nesveikatą ar atimti gyvybę.⁴⁴ Nors visuomenėje jau plačiai kalbama apie smurto prieš moteris paplitimą, tačiau kol kas nėra nei valstybinių programų, nei vieningų visuomenės veiksmų smurto prieš moteris panaikinimui bei prevencijai. Moksliniai tyrimai šioje srityje Lietuvoje pradėti neseniai. Oficialioje statistikoje užregistruota visiškai nedaug smurtinių nusikaltimų. Taigi, kyla klausimas, kaip išmatuoti tikrąjį smurto prieš moteris mastą. Patikimiausią informaciją turėtų suteikti įvairių sociologinių tyrimų duomenys.⁴⁵ Buvo atliekamas Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m., kurį atliko Teisės institutas ir Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras “Vilmorus”, kurio metu paaiškėjo labai kraupūs faktai, dėl smurto naudojimo prieš visas moteris, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties ar užimamų pareigų.

Tyrimas “Moteris Lietuvos visuomenėje” (Purvaneckienė, 1995), buvo pirmasis, kuris suteikė duomenų ne tik apie kai kurių rūšių fizinio bei seksualinio smurto paplitimą, bet ir aukų ryšį su smurtautojais. Visiškai aišku, kad kalbant apie smurtą prieš moteris, pagrindinė problema - smurtas santuokinėje šeimoje. Šio tyrimo rezultatai atskleidė stiprų ryšį tarp smurto patyrimo vaikystėje ir suaugusios moters gyvenime. Tarp nepatyrusių smurto tėvų šeimoje moterų tik 13% patyrė savo sutuoktinio smurtą. Tuo tarpu tarp tų moterų, kurios bent kartą buvo smarkiai sumuštos tėvų šeimoje, net 46% patyrė sutuoktinio smurtą. Nors šiame atliktame tyrime 1997

⁴³ iki 2005 metų spalio 1 dienos.

⁴⁴ <http://64.233.183.104/search?q=cache:LX69qFiKjaUJ:www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/provita/20050610/3-1.html+Purvaneckien%C4%97+smurtas&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=9> (Prisijungimo laikas 2005 06 10).

⁴⁵ <http://www.lygus.lt/gm/admin/files/SMURTAS-liet.rtf> (Prisijungimo laikas 2006 10 05).

metais matome, jog smurtas mūsų visuomenėje yra labai opi problema, reikia pabrėžti, kad tai jaučiama ne tik probleminėse šeimose, bet ir normaliose šeimose.

Pasiremami tyrimų duomenimis, galime teigti, jog egzistuoja smurto problema ir ji yra pakankamai aktuali. Kadangi vaikystėje ar gyvenime patirtas smurtas, ar kitokio pobūdžio prievarta, gali stipriai paveikti besiformuojančią ar jau susiformavusią asmenybę. Kaip teigia dauguma autorių, patirtas smurtas apsprendžia asmenybės gebėjimų trūkumus, kaip pavyzdžiui, žinių trūkumas lemiantis asmens gebėjimą pasirinkti geresnes gyvenimo sąlygas, geresnį išsilavinimą. Be to, vaikystėje patirta socialinė įtampa, gali peraugti į menkavertiškumo kompleksą, kurio pasekoje dauguma žmonių gali tapti priklausomi ir bejėgiški nuo kitų asmenų, kaip pavyzdžiui prostitucija besiverčianti mergina ar moteris tampa priklausoma nuo sutenerio, kuris ją išnaudoja. Kaip teigia žinomas psichologas Ericsonas, vaikystėje susiformuoja pasitikėjimas, o paauglystėje – tapatybė. Vadinasi, tiek vaikystėje, tiek gyvenime patirtas smurtas ar bet kokia kitokia prievartos rūšis, gali stipriai paveikti asmenybės elgesio motyvus renkantis tolimesnius gyvenimo kelius.

Vaikystėje patirtas smurtas neigiamai įtakoja tolesnį asmenybės vystymąsi, destruktiviai veikia jo psichinę, emocinę ir socialinę raidą. Pradėjus lankyti mokyklą, bendravimas su smurtą patyrusiais vaikais tampa problemiškas ir jų bendraamžiams, ir ugdytojams. Plačiaja prasme smurtas apibūdinamas kaip fizinė, psichologinė, emocinė, seksualinė žmogaus nepriežiūra. Egzistuoja labai įvairios prievartos atsiradimo šeimoje priežastys: socialiniai veiksniai (nedarbas, ekonominės krizės, socioekonominis šeimos statusas). Smurtas pasireiškia visuose socialiniuose sluoksniuose, tačiau daugelis autorių teigia, kad mažas pajamas turinčiose šeimose gyvenantys vaikai turi net penkis kartus didesnę tikimybę būti nuskriausti. Lietuvoje 2000 m. 31 proc. vaikų iki 18 metų amžiaus gyveno žemiau skurdo ribos. Remiantis Gelles (1986) vaiko išnaudojimo modeliu, nagrinėjamos patirto smurto pasekmės. Išskiriamos situacinės pasekmės (baimė, nerimas, kaltės jausmas) ir ilgalaikės pasekmės: potrauminis stresas, menkavertiškumo jausmas, nepasitikėjimas kitais žmonėmis, nesugebėjimas užmegzti ir palaikyti artimesnius ryšius, polinkis į depresiją, bendravimo problemos, nemokėjimas reikšti savo emocijų. Būtent ilgalaikės pasekmės daro įtaką asmenybės pakeitimams ir pasireiškia visą tolesnį skriausto vaiko gyvenimą. Tyrimo rezultatai rodo, kad smurtą šeimoje patyrę vaikai dažnai turi bendravimo problemų, jiems sunku susirasti draugų, jie nesutaria su savo bendraamžiais, dažnai konfliktuoja, bendraamžiai jų šalinasi, bendrauja nenoriai, smurtą patiriantys vaikai laikomi kitokiais. Neretai šeimoje skriaudžiami vaikai patys smurtauja ir kelia konfliktus, todėl yra kitų nemėgstami, vaikų tarpusavio santykiuose vyrauja įtampa.⁴⁶ Prostitucija besiverčiančios merginos paprastai jau

⁴⁶ Socialiniai Mokslai Nr.3(45),2004. [http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2004%20-%203%20\(45\)/2004-3 \(45\) indeksas.html](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2004%20-%203%20(45)/2004-3%20(45)%20indeksas.html) (Prisijungimo laikas 2005 11 03).

vaikystėje yra patyrusios prievartą, dar būdamos vaikai buvo išprievartautos, todėl dažniausiai save labai žemai vertina. Tokią merginą daug lengviau priversti manyti, kad prostitucija “tokiai kaip ji” tėra vienintelis kelias. Ekspertų nuomone, jeigu išprievartaujama 9 – 13 metų mergaitė (dažniausiai jei ji nukenčia nuo tėvo, patėvio ar motinos sugyventinio), ši siaubinga patirtis persekioja ją visą likusį gyvenimą.

Daugelis respondenčių kiekvieną savo “darbo” dieną patiria įtampą, baimę dėl savo saugumo, nes kaip parodė tyrimo rezultatai, šios baimės tikrai nėra be pagrindo, nes iš apklaustųjų labai nedidelis skaičius abiejų prostitučių kategorijų merginų bei moterų nėra patyrusios klientų smurto (žr. 10 lentelę). Kitų smurto patyrimo patirtis pasiskirstė sekančia tvarka:

10 lentelė
Smurto patyrimas kiekiu atžvilgiu (sk.)

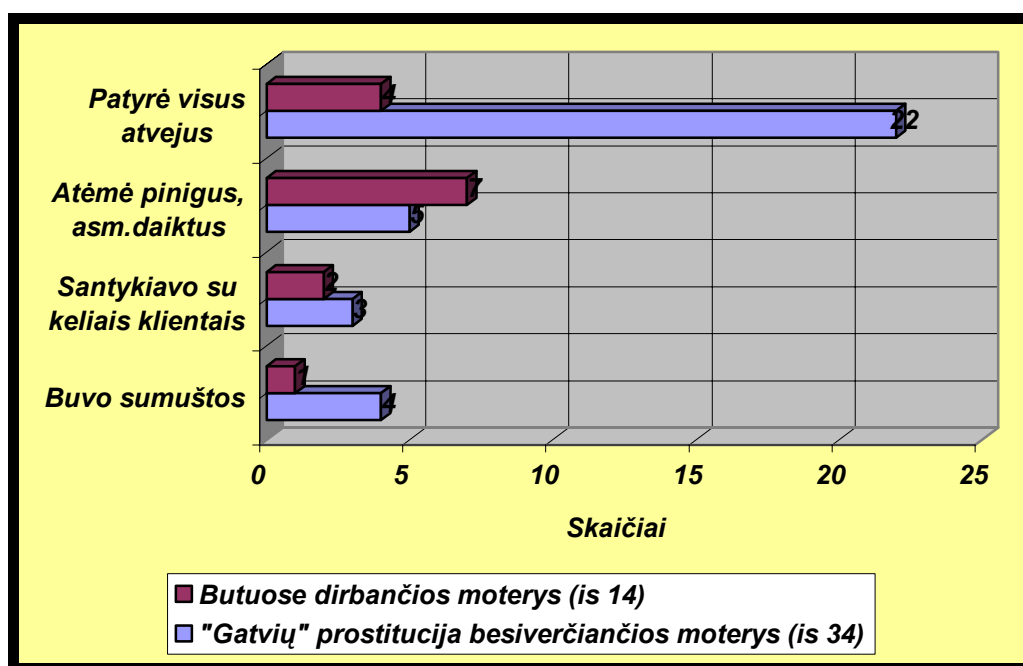
	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
Nenukentėjo	10	36
Taip, 1 kartą	6	8
Taip, kelis kartus	34	6

Kaip matome iš pateiktų duomenų, dauguma merginų yra patyrę smurtą net keletą kartų, tačiau matome, kad daugiausia smurto yra patyrę merginos teikiančios seksualines paslaugas gatvėse. Iš 50 gatvėje dirbančių apklaustųjų net 34 merginos yra patyrusios smurto atvejų net keletą kartų, iš ko galime daryti išvadas, kad merginų dirbančių gatvėje “darbo“ sąlygos yra pakankamai prastos, kad nuolat tenka išgyventi įtampą, psichologinį, fizinį ir seksualinį smurtą. Kita vertus, šie skaičiai rodo tik smurto atvejus, kuomet smurtauja klientai, o pridėjus prekeivių žmonėmis ir sąvadautojų smurtavimą, manau, gautume dar bent trečdaliu didesnius skaičius.

Kalbant apie smurto patyrimą, galima teigti, jos merginų nepatyrusių smurto beveik neteko sutikti, vykdant apklausas. Tam skaičiui merginų, nepatyrusių smurto, galime priskirti merginas, kurios verčiasi prostitucija iki vienerių metų. Analizuojant šį reiškinį, siekiama parodyti, jog merginos pačios yra aukos ir neretai nukenčia nuo žiauraus klientų elgesio. Pasak, apklaustųjų, prieš jas neretai naudojamas ne tik psichinis, bet ir fizinis smurtas; jos apvagamoms, atimami net ir drabužiai, dažnai verčiamos prievarta santykiauti su keliais partneriais; nesumoka už jų “paslaugas”.⁴⁷

⁴⁷ B.Palavinskienė. Prostitucijos, kaip socialinio reiškinio, Vilniaus m. kriminologinė analizė./Paskaitų konspektų medžiaga. 2006 05.

15 pav.
Smurto atvejų pasiskirstymas pagal jo rūšis respondenčių atžvilgiu (sk.)

Kalbant apie smurtą, kurį patiria merginos besiverčiančios šiuo verslu, matoma tendencija - jog jaunesnės merginos dažniau patiria smurtą, nei vyresnės moterys, tačiau kita vertus, pagal duomenis vyresnių moterų, dirbančių šiame versle, skaičius yra žymiai mažesnis, nei jaunesnių, kadangi atsižvelgiant į vertimosi prostitucija laiko tarpo bei moterų amžiaus kitimą proporcingą vertimosi laikotarpiui, galime teigti, jog vyresnės moterys verčiasi prostitucija trumpiau, nei jaunos prostitutės.

Šią smurto pasiskirstymo tendenciją merginų atžvilgiu matome žemiau nurodytoje lentelėje.

11 lentelė
Smurto patyrimo pasiskirstymas pagal amžių (sk.)

Smurto patyrimo amžius	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys (iš 32)	Butuose dirbančios moterys (iš 27)
0-18 m.	20	22
19-40 m.	12	7

Prostitucija besiverčiančių moterų ir merginų patirto smurto pobūdis labai skiriasi, kadangi ne visos merginos buvo patyrę visus smurto rūšis, atsižvelgiant į jų darbo vietos pobūdį. Kaip matyti iš tyrimo duomenų, merginų dirbančių gatvėje „darbo“ sąlygos yra žymiai prastesnės ir joms dažniau tenka priešintis smurtautojams. Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog labai didelė prostitucijos verslu užsiimančių moterų dalis, turi neigiamą smurto patirtį. Ir šiuo atveju, turima galvoje, smurtą, patirtą ne iš klientų pusės, o jų ankstesnę smurtinę patirtį. Didelis skaičius

“gatvių” prostitucija besiverčiančių moterų prisipažino, kad yra nukentėjusios nuo smurto. Dažniausiai jos nurodydavo šeimos narius, nepažįstamus asmenis, draugus, mylimuosius, sutuoktinius, artimus giminaičius. Analizuojant butuose dirbančių moterų smurtinę patirtį, būtina pripažinti, kad jų patirtis taip pat gana neigiama: dauguma iš jų taip pat yra patyrę smurtą. Dažniausiai jos nurodydavo nepažįstamus asmenis, šeimos narius, draugus, mylimuosius, sutuoktinius, artimus giminaičius. Analizuojant smurtinės patirties pasiskirstymą pagal atskiras smurto rūšis, tyrimo metu buvo gauti šie duomenys

12 lentelė
Smurto patyrimo pasiskirstymas pagal jo pobūdį (sk.)

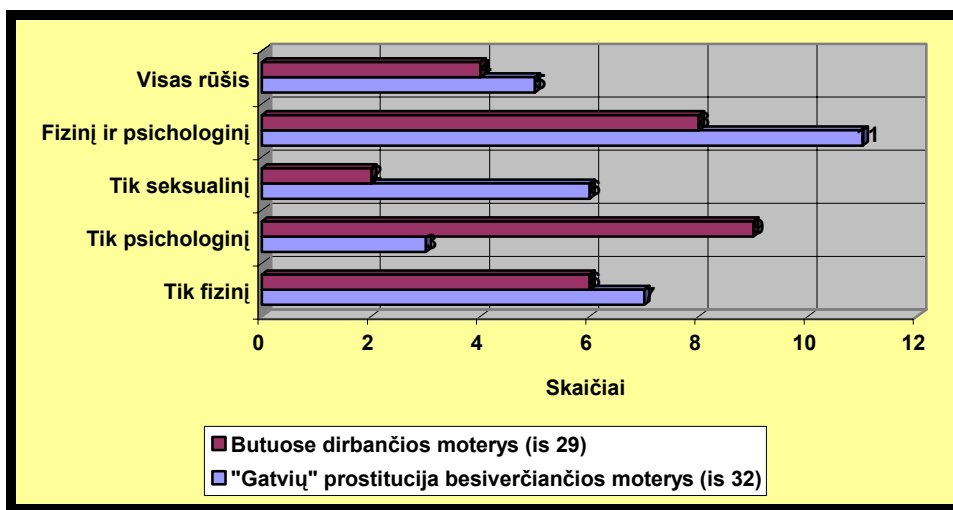
Smurtas	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys (iš 34)	Butuose dirbančios moterys (iš 14)
Buvo sumuštos	4	1
Santykiavo su keliais klientais	3	2
Atėmė pinigus, asm.daiktus	5	7
Patyrė visus atvejus	22	4

Kas dieną merginos patiria ne tik klientų ar šeimos narių smurtą, joms tenka susidurti ir su suteneriais, kurie dažnu atveju jas išnaudoja, atima pinigus ir neretu atveju dar ir sumuša. Statistika rodo, kad 50 proc. prostitučių žūsta per pirmuosius penkerius savo darbo metus nuo seksualinių maniakų, nužudomas sutenerių, pačios nusižudo arba miršta nuo dažniausiai negydomų ligų. Prostitutės teigia, kad į policiją nesikreipia, nes pasak jų, policija nesikiša, nenori ginti jų teisių. Tačiau reikėtų pažymėti, kad pačių policijos pareigūnų nuostata apie prostitucijos verslu užsiimančias merginas, paskutiniaisiais metais yra žymiai pasikeitusi. Pareigūnai praktiškai visada klausia, kokios pagalbos reikėtų merginoms, domisi, ar niekas jų neverčia prievarta užsiimti šiuo verslu. Pareigūnai stengiasi jas nukreipti į įstaigas, kurios galėtų joms padėti. Tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, kai merginos yra nusiunčiamos į Socialinių ligų konsultavimo kabinetą “**Demetra**”, kuriame jos gauna ne tik medicininės paslaugas (t.y. nemokamas sveikatos patikrinimas, apsaugos priemonės ir kt.), bet ir psichologinę bei socialinę pagalbą.

Atliekant tyrimus, buvo svarbu išsiaiškinti respondenčių patirto smurto kiekį, pobūdį, atvejus, amžių, kada buvo patirtas smurtas ir kitus svarbius klausimus susijusius su smurto patyrimo įtaka asmenybės formavimuisi. Kadangi spartūs socialiniai pokyčiai sukelia atotrūkį tarp todėl didėja smurto įtaka paauglio socializacijai. Daugelis pasaulio ir Lietuvos psichologų nagrinėjusių smurto įtaką asmenybei, teigė, jog labai svarbus bendravimo šeimoje veiksnys, lementis sėkmę formuojantis asmenybei. Iš ko galime spręsti apie asmenybės savybių kilmę. Jei vaikas užaugęs probleminėje šeimoje, yra didesnė tikimybė, jog jo ar jos statusas visuomenėje ir liks žemas.

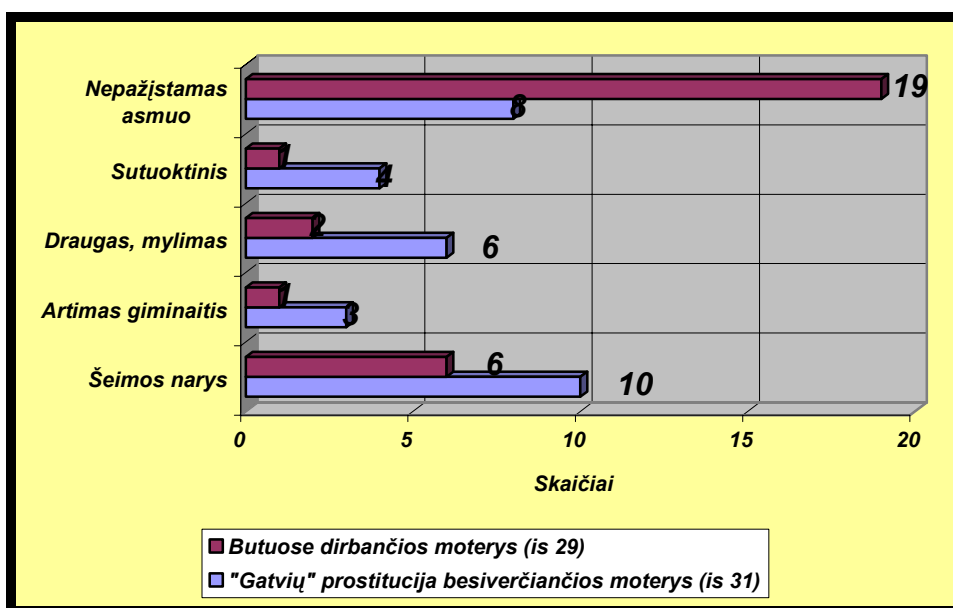
Atliekamo tyrimo metu paaiškėjo, tam tikros patirto smurto rūšių pasiskirstymo respondenčių atžvilgiu tendencijos (žr. 16 pav.).

16 pav.
Smurto atvejų pasiskirstymas pagal jo rūšis respondenčių atžvilgiu (sk.)

Su neigiama smurtine patirtimi tam tikrai daliai apklaustųjų merginų susijusi ir pirmieji seksualiniai santykiai. **19** merginų, dirbančių gatvėse, pasakojo, kad jaunystėje buvo išžagintos nepažįstamų asmenų arba atsitiktinių partnerių, tokia pačia skaudžia patirtimi pasidalino ir **8** merginos, dirbančios butuose. Visos kitos respondentės nurodė, kad pirmieji seksualiniai santykiai nebuvo prievartiniai, tačiau dauguma iš jų seksualinį gyvenimą pradėjo ankstyvame amžiuje, t.y. 15-16 metų.

17 pav.
Smurto patyrimo pasiskirstymas pagal smurtavusius asmenis (sk.)

Pagal Socialinių ligų konsultavimo kabineto „Demetros“ pateiktus duomenis dėl netvarkingo seksualinio gyvenimo, dažnos partnerių kaitos ir kitų priežasčių, net **48** merginos ir

moterys iš **200** apklaustųjų prisipažino, kad yra po vieną ar du kartus nutraukusios nepageidaujamą nėštumą, o **20** respondenčių nurodė, kad taip buvo priverstos pasielgti po tris ar keturis kartus.

Pasitvirtino, daugelio praktinių Vilniaus m. PK Ekologinės policijos pareigūnų išsakyta nuomonė, kad dauguma komercines seksualines paslaugas teikiančių merginų atėjusios iš probleminių šeimų, ko pasekoje jos dažnai net nesistengia integruotis į visuomenę. Lietuvoje per metus tūkstančiui vaisingų 15 – 49 metų moterų vidutiniškai tenka 40,53 aborto, o Europos šalių vidurkis – 14.⁴⁸ Akivaizdus pavyzdys, kad merginoms teikiančioms seksualines paslaugas dažnu atveju tenka darytis abortus, nes kitaip jos neteks darbo.

Analizuojant socialinį prostitucija besiverčiančios merginos ar moters portretą, nustatytas savęs vertinimo faktas tarp minėtų respondenčių. Atsižvelgiant į gautus rezultatus, matome, jog merginos save vertina netgi palankiai, net negalvojant apie savo socialinę padėtį visuomenėje. Praktiškai **25 (iš 50)** dirbančios gatvėse respondentės ir **21 (iš 50)** save vertina **gerai**. **18** merginų ir gatvėse, ir butuose dirbančios, vertina save puikiai, nors gatvėje teikiančios seksualines paslaugas merginos prisipažino, kad yra nepatenkintos savo išvaizda ir charakteriu. Beveik visos abiem kategorijoms priklausančios prostitutės, nepatenkintos savo gyvenimu bei pomėgiais.

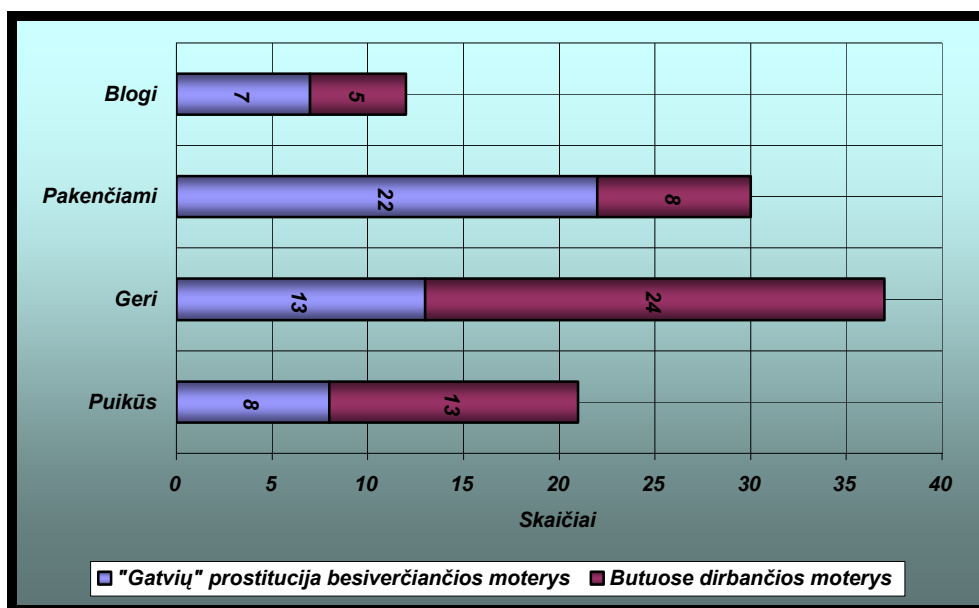
13 lentelė
Respondenčių nuomonė apie savęs vertinimą (sk.)

Savęs vertinimas	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys	Butuose dirbančios moterys
Puikiai	18	18
Gerai	25	21
Blogai	7	11

Psichologinė atmosfera respondenčių šeimose, pakankamai sudėtinga, tai galima matyti iš pateiktų anketos duomenų. Nors kaip dauguma respondenčių teigė, jog santykiai dauguma atvejų yra normalūs, tačiau matome, jog tik nedaugelis iš merginų, beiverčiančių prostitucija gatvėse, santykiai su šeimos nariais yra geri. Dauguma merginų nurodė, jog santykiai pakenčiami. Nors kaip bebūtų, merginų besiverčiančių prostitucija butuose santykiai šeimoje žymiai geresni, nei „gatvių“ merginų.

⁴⁸ pagal 2000 metų statistikos departamento duomenis.

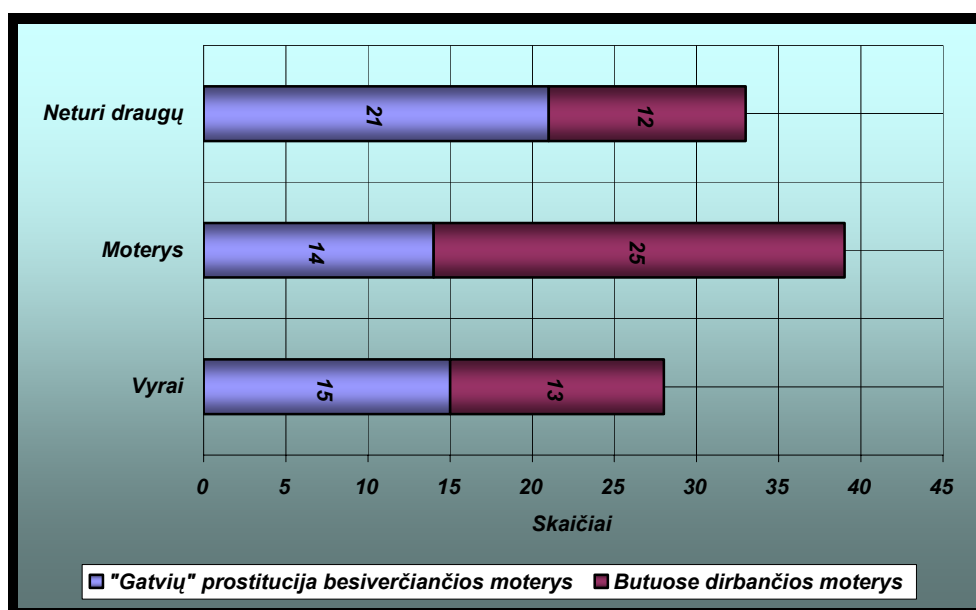
18 pav.
Respondenčių santykiai su kitais šeimos nariais (sk.)

Formuojantis asmenybei didelę reikšmę turi socialinė aplinkoje, kurioje augta. Kadangi dauguma merginų ir moterų ateina iš probleminių šeimų, tačiau tai yra ne vienintelis svarbus veiksnys lemiantis asmenybės formavimuisi. Daug ką lemia ir socialinė aplinka, kaip pvz. draugai. Socialiai integruota asmenybė sugeba atsiriboti nuo to, kas neigiama. Tačiau kai kurie vaikai augdami vadovaujasi veidrodžio principu, t.y. jie atkartoja matomus vaizdinius savo elgesyje. Todėl galime teigti, jog vaikai matydami tam tikrą elgesį, stengsis atkartoti neatsilikant, ar netgi pervertinant savo sugebėjimus, veiksmų atžvilgiu. Vadinasi, jie stengiasi lygiuotis ar netgi būti geresniais už savo pirmtakus. Dauguma žmonių kilusių iš probleminių šeimų neturi pavyzdžio, iš kurio galėtų mokintis, vadinasi jie elgiasi negalvodami apie pasekmes, arba taip, kaip elgiasi draugai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad merginos pildydamos anketas, net 21 mergina besiverčianti prostitucija gatvėje nurodė, jog neturi draugų. Nors tik 12 merginų iš 50 besiverčiančių prostitucija butuose, nurodė, kad neturi draugų. Iš turinčiųjų draugus, merginų, atliekant apklausą, gauta sekančiai nurodyti rezultatai.

Tačiau kaip bebūtų liūdna, merginų draugų pasiskirstymas pagal jų užimtumą irgi neigiamas. Nors dauguma iš jų mokosi ar dirba, bent jau „butuose“ dirbančiųjų merginų, bet likusieji draugai yra kilę iš tokio pačio socialinio sluoksnio (žr. 19 pav.).

19 pav.
Draugų pasiskirstymas pagal lytį (sk.)

Todėl galime teigti, jog merginos renkasi draugus, pagal savo socialinį sluoksnį, arba socialinių įgūdžių stoką. Kaip matome, netgi 4 merginų dirbančių gatvėje draugai kali. Galime drąsiai kalbėti apie merginų socialinių įgūdžių stoką, ne tik renkantis savo aplinką, bet ir apsisaugant prievartos grėsmės atveju, bei kitomis aplinkybėmis.

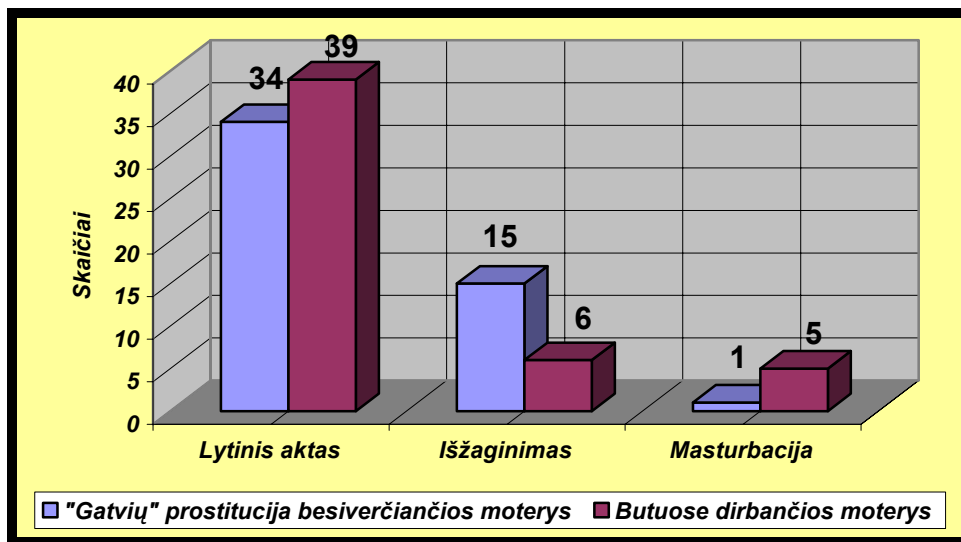
14 lentelė
Respondenčių draugų pasiskirstymas pagal jų užimtumą (sk.)

Draugų užimtumas	"Gatvių" prostitucija besiverčiančios moterys (iš 29)	Butuose dirbančios moterys (iš 37)
Dirba	9	15
Mokosi	6	17
Kali	4	---
Verčiasi prostitucija	3	2
Neturi užimtumo	7	3

Paprastai merginos jau vaikystėje yra patyrusios prievartą, dar būdamos vaikai buvo išprievartautos, todėl dažniausiai save labai žemai vertina. Tokią merginą daug lengviau priversti manyti, kad prostitucija "tokiai kaip ji" tėra vienintelis kelias. Ekspertų nuomone, jeigu išprievartaujama 9 – 13 metų mergaitė (dažniausiai jei ji nukenčia nuo tėvo, patėvio ar motinos sugyventinio), ši siaubinga patirtis persekioja ją visą likusį gyvenimą. Netgi jei ji išgydoma nuo patirtos traumos, tik vienas žingsnis skiria ją nuo išitraukimo į prostituciją.

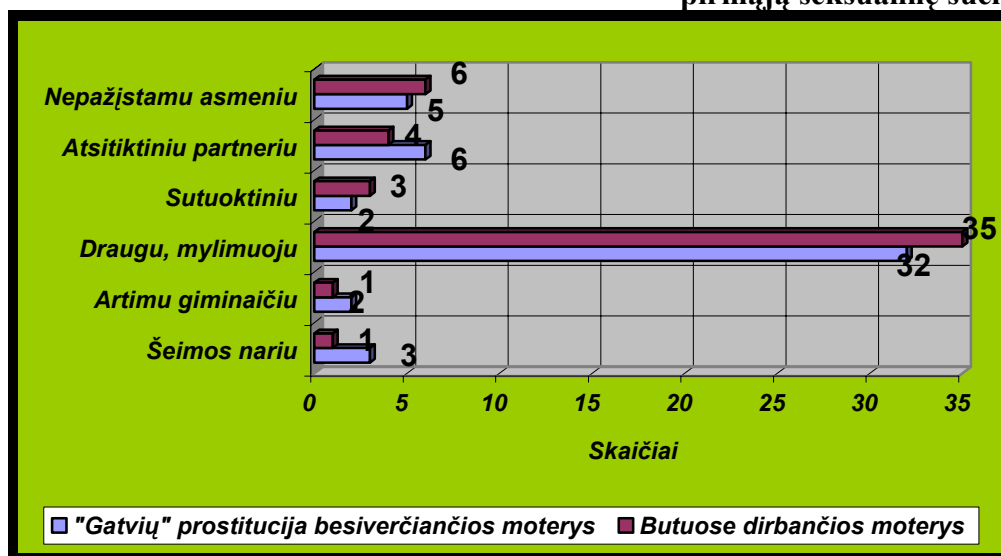
Kaip pastebėta atliekant šį tyrimą, daugumos merginų pirmoji seksualinė sueitis buvo lytinis aktas su draugu ar mylimuoju. Kaip rodo statistika, net 15 merginų, dirbančių gatvėse, iš 50 buvo išžagintos. Tokia pačia skaudžia patirtimi pasidalino ir 8 butuose dirbančios merginos. Tik viena mergina, besiverčianti prostitucija gatvėje, prisipažino, jog jos pirmoji seksualinė patirtis buvo masturbacija, bute – 5 (žr. 20 pav.).

20 pav.
Respondenčių santykis patiriant pirmąjį lytinį aktą (sk.)

Atsižvelgiant į psichologų teiginius, reikia pažymėti, jog merginoms patyrusioms seksualinę prievartą vaikystėje ar ankstyvojoje paauglystėje, labai sunku ateityje socializuotis, t.y. prisitaikyti prie besikeičiančios socialinės aplinkos bei integruotis į ją.

21 pav.
Respondenčių santykis su subjektu patiriant pirmąją seksualinę sueitį (sk.)

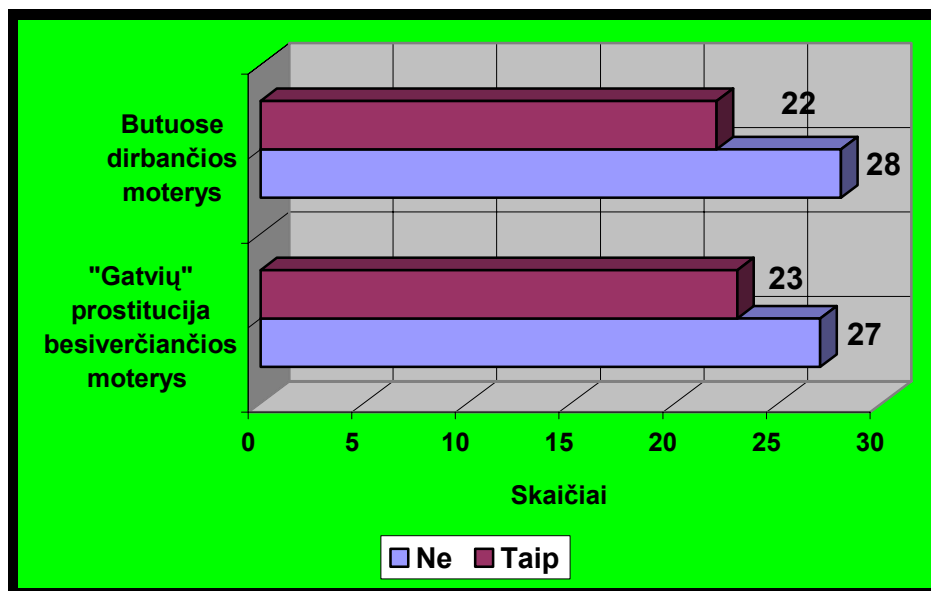
Tyrimo metu gauti rezultatai parodė, kad didžioji prostitucija besiverčiančių merginų dalis, pirmuosius seksualinius santykius patyrė su draugais ar mylimaisiais. Deja, reikia pripažinti, kad pasitaiko ir tokių atvejų, kai merginos nesirenka seksualinių partnerių, t.y.

santykiuoja su nepažįstamais asmenimis ar netgi atsitiktiniais partneriais. Taip pat tyrimo metu paaiškėjo, iš ties liūdni faktai: keletui merginų teko patirti pirmąją seksualinę sueitį su šeimos nariais.

Kaip bebūtų, labai svarbios emocijos, kurias patiria merginos pirmosios sueities metu, kadangi tai gali lemti tolimesnį merginų psichikos vystymąsi. Jei mergina pirmosios sueities metu, patyrė smurtą, buvo pažeminta, jie niekada netaps savimi pasitikinčia asmenybe. Patirta trauma, gali pavirsti savęs niekinimu ar kitais stipriais emociniais jausmais nuteiktais prieš save.

Neseniai paaiškėję statistiniai duomenys apie abortų skaičių pasauliniu mastu, šokiruojantys – per metus yra atliekama apie 46 milijonai abortų, per dieną – 126000. Tai parodo, socialinių įgūdžių stoką. Beje Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, jog 94% moterų kamuoja nemalonūs prisiminimai. 19% galvoja apie savižudybę - dėl kaltės jausmo, tai kerštas sau pačiai. 15% patiria nesuvaldomo įniršio priepuolius, o 5% moterų terorizuoja savo vyrus. 83% mano, kad jų sprendimas buvo skubotas. 70% atvejų po aborto atsirado sutuoktinių konfliktai.⁴⁹ Kaip matome iš tyrimo gautų rezultatų, kad tiek gatvėse, tiek butuose dirbančių merginų patirtis yra gan skaudi, kalbant apie abortus, kadangi pusė iš jų jau teko daryti abortą. Iš dalies tai paveikia asmenybę, dėl patirto moralinio šoko, kurį gauna merginos darant abortą.

22 pav.
Abortų pasiskirstymas respondenčių atžvilgiu (sk.)

⁴⁹ <http://www3.vdu.lt/life/pv/RzStat.htm> (Prisijungimo laikas 2006 07 11).

Priklausomybė nuo žalingų įpročių. Kaip jau buvo minėta, tyrimo metu pasitvirtino prielaida, kad “gatvių” merginos dažniau yra priklausančios nuo narkotinių medžiagų, nei aukštesnei kategorijai priklausančios merginos. Pastebėta tokia tendencija, kad dauguma seksualines paslaugas teikiančių merginų ypatingai piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais. Be to, neoficialių pokalbių metu, daugelis prisipažino, kad vartoja ir raminamuosius vaistus, kuriuos neretai maišo su alkoholiu. Būtina paneigti visuomenėje vyraujančią nuomonę apie tai, kad būtent vertimasis prostitucija ir pastūmėja merginas į narkomanijos liūną. Tyrėjų nuomone, tokia nuostata visuomenėje susiformavo dėl to, kad žiniasklaidoje prostitutės yra pateikiamos kaip aukos. Pats aukos pavadinimas šiuo atveju nėra niekuo dėtas, paprasčiausiai manoma, kad merginos pradeda vartoti narkotikus, norėdamos užslopinti neigiamas emocijas, kylančias dėl šio verslo. Deja, tokia hipotezė nepasitvirtino, nes iš **36** gatvėse dirbančių ir vartojančių narkotines medžiagas, net **32** – patvirtino, kad pirmiau pradėjo vartoti narkotikus, o tik po to verstis prostitucija. Šiuo atveju prostitucija yra kaip būdas užsidirbti pinigų, kurie reikalingi narkotinėms medžiagoms įsigyti. Vilniaus m. pastebėta, kad “gatvėse” dirbančios merginos kiekvieną dieną gavusios tam tikrą sumą pinigų, siekia įsigyti narkotinių medžiagų.

Kaip matome, beveik visos respondentės rūko, daugelis iš jų vartoja alkoholį, tačiau atliekant tyrimą, buvo sutikta keletas merginų neturinčių žalingų įpročių. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tik viena iš gatvėje teikiančių seksualines paslaugas merginų neturi žalingų įpročių, bute – 6.

Kalbant apie žalingus įpročius, reikia paminėti svarbų faktą, parodantį merginų socialinį abejingumą savo bei aplinkinių sveikatos atžvilgiu. Rūkydamos, vartodamos alkoholį bei narkotines medžiagas merginos nesirūpinai nei savo, nei aplinkinių sveikata. Į žalingų įpročių turėjimą galima pažvelgti, kaip į valios ydą, atsispiriant visuomenės blogybėms. Tai parodo, jog merginos abejingos socialiniams gėriams.

Pabaigai

Žmogaus gyvenimas - tai procesas, įtakojamas įvairiausių veiksnių, o žmogaus poelgiai - tai tik regimoji jo išraiška. Visuomenė susiduria su konkrečiais procesais, bet dažnai nieko nežino apie šiuos veiksnis (didžiąją povandeninę ledkalnio dalį). Siekiant atsakyti į klausimus, kodėl atsiradęs socialinis reiškinytis neišnyksta, kaip sumažinti socialinio reiškinytis „populiarumą“, ką daryti, kad individų elgesys neprieštarautų nusistovėjusioms etikos ir moralės normoms, kaip visoje žmogaus elgesį įtakojančių veiksnių grandinėje išskirti svarbiausias dalis, kurias dar galima paveikti.

SIŪLYMAI IR IŠVADOS

Autorės nuomone, būtina atkreipti tiek visuomenės, tiek pareigūnų, tiek valstybinių institucijų bei nevyriausybinių organizacijų dėmesį į prostitucijos reiškinį ir su juo susijusias problemas. Todėl, siūlyčiau tokias pagrindines gaires, kurios galėtų įtakoti prostitucijos reiškinio paplitimo sumažėjimą:

Švietimo srityje:

- Vykdyti jaunimo švietėjiškas programas, aiškinant vidurinėse ir kitose mokymo įstaigose apie prostitucijos žalą ne tik visuomenei, bet ypač asmenybei;
- Kelti pareigūnų, dirbančių praktinį darbą, susijusį su prostitucijos reiškiniumi, kvalifikaciją, mokant juos, kad prostitutės yra ne tik administracinių teisės pažeidimų vykdytojos, bet tuo pačiu ir šio verslo aukos;

Visuomenės informacijos priemonių srityje:

- Mažinti paslėptą prostitucijos reklamą;
- Žiniasklaidos pagalba, akcentuoti prostitucijos verslo žalą, įvardinti jos pasekmes jaunos asmenybės formavimuisi;
- Skleisti antiprostitucinę informaciją.

Įstatymų veikimo srityje:

- Keisti veikiančius įstatymus, reglamentuojančius kovą su prostitucija ir tobulinti prevencines priemones;
- Šiuo metu skiriamos administracinės baudos prostitutėms tik dar labiau skatina jas verstis šiuo verslu, todėl būtina ieškoti kitų būdų, kurie galėtų įtakoti merginų ir moterų apsisprendimą išeiti iš šio verslo.

Institucijų bendradarbiavimo srityje:

- Plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą kovoje su prostitucija.
- Skatinti aktyvesnę nevyriausybinių organizacijų veiklą bei jų bendradarbiavimą su valstybinėmis institucijomis.
- Sukurti mechanizmą, suteikiantį realią pagalbą moterims ir merginoms, siekiančioms išsivaduoti iš prostitucijos (socialinė pagalba, kvalifikacijos kėlimo kursai, įsidarbinimo galimybė, medicininė, psichologinė pagalba, merginų apsauga).

Tyrimo išvados:

Šiandieninė masinė kultūra skatina seksualinių poreikių ir vertybių svarbumą. Laisvosios rinkos ekonomikos politika įtakoja visuomenės moralines normas ir didina toleranciją tokioms

socialinėms problemoms kaip prostitucija. Ji tampa ne tik pageidaujama bei paklausia veikla, bet ir normaliu ekonominiu, kultūriniu bei socialiniu reiškiniu.

1. Tyrinėjant tokią uždara ir visuomenės marginalizuojamą žmonių grupę, kaip prostitucija, besiverčiančių moterų ir merginų, pastebėta tendencija, jog merginos yra pakankamai savimi pasitikčios ir ganėtinai gerai save vertinančios, nors gauti tyrimai rodo, kad jos nėra visiškai patenkintos savo išvaizda ir charakteriu.

2. Prostituciją galima apibūdinti kaip profesiją, kurios pagrindinis tikslas – parduoti savo paslaugas ir už tai gauti pelną. Tai yra reiškinys, veikiantis kaip tam tikrų visuomenės problemų indikacija, atskleidžianti socialines, ekonomines, švietimo bei lyčių lygybės problemas ir parodydanti, jog tam tikri veiksniai visuomenėje yra kritinės būklės. Tiek savo paplitimo mastais, tiek ir pelningumu prostitucijos verslas yra viena iš reikšmingiausių ir labiausiai paplitusių sekso industrijos dalių.

3. Išnagrinėjus teorinę medžiagą ir gautus tyrimo rezultatus, dauguma keltų hipotezių pasitvirtino arba pasitvirtino iš dalies.

Vis dėlto pasitvirtino hipotezė, kad butuose dirbančios prostitutės yra jauno amžiaus: didžioji jų dauguma buvo 19-26 metų amžiaus.

- Pasitvirtino hipotezė, kad dauguma gatvės prostitučių yra patyrusios smurtą. Iš visų apklaustųjų **60 % merginų ir moterų** buvo patyrusios smurtą. Taigi, galima teigti, kad daugiau nei pusė šio verslo atstovių nukenčia nuo smurto. Gauti labiausiai šokiruojantys rezultatai, kurie parodė, jog net **80 % „gatvių“** prostitucija besiverčiančių merginų yra nukentėjusios nuo savo klientų smurto, o tarp butuose dirbančių tokių yra **28%**.

- Iš dalies pasitvirtino hipotezė, kad dauguma merginų yra kilusios iš probleminių šeimų, kuriose smurtaujama, girtaujama, kyla dažni konfliktai, dažnu atveju, verčiasi prostitucija.

- Tyrimo metu pasitvirtino hipotezė, kad „gatvių“ prostitucija verčiasi žemesnio išsilavinimo, nei butuose dirbančios, vienišos merginos ir moterys. Daugumos merginų išsilavinimas pagrindinis.

- Bedarbystė – viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios respondentės verčiasi prostitucija. Tai patvirtina tyrimo metu gauti rezultatai: bedarbės - **80 proc.** „gatvių“ prostitucija užsiimančios merginos ir moterys. Iš visų apklaustųjų, net **59** merginos nurodė, jog prostitucija yra pagrindinis pragyvenimo šaltinis.

- Nustatyta, kad dauguma merginų ir moterų besiverčiančių prostitucija nėra sukūrusios šeimų, tačiau daugeliu atvejų jos turi vaikų. Tai rodo žemą merginų socialinių įgūdžių lygį.

- Nustatyta, jog dauguma merginų, neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, kadangi tik 11 merginų iš visų apklaustųjų, turi savo būstą.

4. Pagrindinės vertimosi prostitucija ir jos plitimo priežastys yra sunki ekonominė padėtis, vaikystė asocialioje šeimoje ir patirtos seksualinės traumos bei netiesioginis prostitucijos propagavimas žiniasklaidoje. Vis dažniau masinės informacijos priemonėse netinkamai nušviečiant prostituciją, kaip modernaus ir vakarietiško gyvenimo būdo dalį, ji tampa suvokiama, kaip pateisinamas ir net propaguojamas užsiėmimas.

5. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvoje prostitucijos versle dirbančių moterų amžiaus vidurkis yra 24,5 metai. Jų išsilavinimo lygis žemesnes už šalies vidurkį, dauguma jų netekėjusios, tačiau auginančios vaikų, vaikystėje patyrusios prievartą, kilusios iš asocialių ar nepilnų šeimų, taip pat našlaitės. Nepaisant ganėtinai aiškių prostitucija besiverčiančių moterų socialinių-demografinių charakteristikų, ekspertų teigimu, moterų savanoriško įsitraukimo į šį verslą priežastys yra daug sudėtingesnės nei asocialios gyvenimo sąlygos ir traumota vaikystės patirtis.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. LR Konstitucija. Vilnius, 1992.
2. LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius, 2003.
3. LR Baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2003.
4. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950.// Valstybės žinios. 1997, Nr.29-680.
5. LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989.

Literatūra:

1. Acus A. Marginalinės grupės tapsmas (sociologiniai prostitucijos tyrinėjimai). //Sociologija. Nr. 3-4. Klaipėda, 2001.
2. Bendravimo psichologija. – Kaunas: Technologija, 2001.
3. Furst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen, 1998.
4. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vadovėlis XI–XII klasėms. – Vilnius: Tyto Alba, 2002.
5. Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis edukacinis aspektas. Šiauliai. 2003
6. Katilienė I. Prekyba moterimis Lietuvoje ir prostitucija. Pranešimas skaitytas tarptautinėje konferencijoje „Prekyba žmonėmis – tarptautinė problema“. 1998 03 25.
7. Keičiama profesija. // Lietuvos rytas. 2004 10 13, Nr. 238.
8. Klientas gali daryti viską, tu – nieko. Ir kam šovė mintis, jog būti prostitute – lengva ir paprasta? // Cosmopolitan. 2003, gruodis.
9. Konferencijos „Prekyba žmonėmis – tarptautinė problema“ rezoliucija. 1998 03 25.
10. Leliūgienė L. Žmogus ir socialinė aplinka. // Technologija. Kaunas, 1997.
11. Lietuvos žmogaus teisių asociacijos Dingusių žmonių šeimų paramos centro konferencijos „Žmogaus saugumo garantijos Lietuvoje“ rezoliucija. 1997 10 28.
12. Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. T. 9. Vilnius, 1982.
13. Mackonis V. Sostinę raizgo seksualinių paslaugų voratinklis. // Lietuvos rytas. Sostinė. 2005 01 29, Nr. 24.
14. Marcinkevičienė D., Praspaliauskienė R. Prekyba moterimis šiuolaikinėje Lietuvoje. Vilnius, 1999.
15. Minkevičius P. Metodai ir priemonės kovai su prostitucija. Kaunas, 1938.
16. Mayers D. Psichologija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000.

17. Pakrosnis R., Čepukienė V. Psichologija (Paskaitų konspektas neakivaizdinėms studijoms. Nepublikuotas rankraštis, VDU psichologijos katedra).
18. Palavinskienė B. Prostitucijos, kaip socialinio reiškinių, Vilniaus m. kriminologinė analizė./Paskaitų konspektų medžiaga. 2006 05.
19. Pozicija. Leidinys skirtas prostitucijai. 1997, Nr. 3.
20. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė migracijos organizacija Socialinių tyrimų institutas. Vilnius, 2004
21. Prostitucijų voratinklyje – policininkai.// Lietuvos rytas. 2000, Nr. 284.
22. Psichologijos atlasas. I t. – Vilnius: Alma litera, 2001
23. Psichologija studentui. Vadovėlis. - Kaunas.: Technologija, 2000
24. Purvaneckienė G. Prievara ir moterų teisės. // Kriminalinė justicija. Mokslo darbai. T. 5. Vilnius, 1996.
25. Rosis G. Tik akistata su mirtimi prostitutės priverčia kreiptis pagalbos. // Respublika. 2004 07 13.
26. Sipavičienė A. ir kt.) Prekyba moterimis Lietuvoje: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas (2004. <<http://www.focus-on-trafficking.net/pdf/knyga.pdf>>. (Prisijungimo laikas 2006 09 13)
27. Suslavičius A. Socialinė psichologija. – Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
28. Suslavičius A. Paremiamoji psichologija. – Kaunas: Technologija, 2001.
29. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2002.
30. Tarptautinio seminaro “Narkotikai, prostitucija ir prekyba žmonėmis iš lyčių lygybės perspektyvos” medžiaga. Klaipėda, 2004.
31. Venkutė J. Vokietijos viešnamiai pasirengę Europos Sąjungos plėtrai. // Lietuvos rytas. Rytai - Vakarai. 2004 01 31, Nr. 5.
32. Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius, 1991.
33. Bodies across borders – prostitution and trafficking in women. // NIKK magasin, 2002, No. 1.
34. Crime and Servitude: an Expose of the Traffic in Women for Prostitution from the Newly Independent States. Washington, D.C., 1997.
35. Davis K. The sociology of prostitution. In: Traub S. Theories of deviance, Illinois: F.E. Peacock publishers, 1994.
36. Gould A. The criminalization of buying sex: the politics of prostitution in Sweden. Journal of Social Policy, 2001, Vol. 30, No. 3.
37. Jeffreys S. The Idea of Prostitution. N. Melbourne, Spinifex, 1997.

38. Kollontai A. Prostitution and Ways or Fighting It. London: Alison and Busby, 1978.
39. Matthews R. Beyond Wolfenden? Prostitution, Politics and the Law. In *Confronting Crime*, edited by: J.Young and R.Matthews. Berkeley, Calif.: Sage, 1986.
40. Prostitution – a natural phenomenon or a social problem? // ENUT NEWS, Tallinn, 2004, Nr. 2.
41. PROSTITUTION: An International Handbook on Trends, problems, and Policies. Ed. Nanette J.Davis, Westport, Connecticut: greenwood Press, 1993.
42. Prostitution – a social problem? Tallinn, 2004.
43. Schonke - Schroder. Strafgesetzbuch. Kommentar. Munchen, 1980.
44. Trafficking in women and prostitutions in the Baltic States: social and legal aspects. Helsinki, 2001.
45. Why do men buy sex? The interview: Professor Sven-Axel Manosson. NIKK Magasin, 2002, No. 1.

Internetiniai šaltiniai:

1. <http://www.lygus.lt>
2. <http://www.psichologija.lt>
3. <http://www.xxiamzius.lt>
4. <http://www.sociumas.lt>
5. http://lt.wikipedia.org/wiki/Karlas_Gustavas_Jungas Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos. (Prisijungimo laikas 2006 – 10 – 06).
6. <http://www.straipsniai.lt/psichologija/puslapis/5026> (Prisijungimo laikas 2005 12 14).
7. <http://allpsych.com/personalitysynopsis/rogers.html> (Prisijungimo laikas 2005 12 04).
8. http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers#His_Theory (Prisijungimo laikas 2006 09 25).
9. http://www.existential-therapy.com/General_Overview.html (Prisijungimo laikas 2006 09 13).
10. <http://www.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/kriminologijos-paskaitos.html> (Prisijungimo laikas 2006 09 06).
11. <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/provita/20060616/1-2.html> (Prisijungimo laikas 2006 10 11).
12. http://www.vvspt.lt/senas/programos/jaunimui_palankios_paslaugos/prezentacijos/20040120Chaplinskas.pdf (Prisijungimo laikas 2005 03 03).
13. <http://64.233.183.104/search?q=cache:LX69qFiKjaUJ:www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/provita/20050610/3.html+Purvaneckien%C4%97+smurtas&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=9> (Prisijungimo laikas 2005 06 10).
14. <http://www.lygus.lt/gm/admin/files/SMURTAS-liet.rtf> (Prisijungimo laikas 2006 10 05).
15. Socialiniai Mokslai Nr. 3 (45), 2004 [http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2004%20-%203%20\(45\)/2004-3_\(45\)_indeksas.html](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/lt/2004%20-%203%20(45)/2004-3_(45)_indeksas.html) (Prisijungimo laikas 2005 11 03).

16. <http://www3.vdu.lt/life/pv/RzStat.htm> (Prisijungimo laikas 2006 07 11).

PROSTITUCIJA BESIVERČIANČIŲ MOTERŲ IR MERGINŲ ASMENYBĖS KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ

Pagrindinės sąvokos: prostitucija, profesionalioji prostitucija, neprofesionalioji prostitucija, prostitutė, asmenybė, individas.

SANTRAUKA

Prostitucija vertinama kaip sistemingi seksualiniai santykiai su įvairiais partneriais už tam tikrą mokestį, kuris yra vienintelis arba vienas iš pagrindinių pragyvenimo lėšų šaltinių.

Mūsų visuomenėje dominuojančią pasaulėžiūrą į prostituciją, susijusią su moralės bei etikos dalykais, galima sieti su kriminalizacija ar prohibicionizmu. Lietuvos Respublikos politika prostitucijos atžvilgiu pasižymi daline tolerancija prostitučių atžvilgiu ir pagrindinį dėmesį skiria sąvadautojų veiklos kontrolei. Bausmės už vertimąsi prostituciją bei sąvadavimą yra minimos Administracinių teisės pažeidimų ir Baudžiamajame kodeksuose. Statutų, kurie reguliuotų sekso paslaugų pirkimą, nėra.

Prostitučių klasifikacija pagal jų padėtį: a) elitinės prostitutės, b) prostitutės pagal iškvietimą (iš firmų), c) viešnamių prostitutės, d) prostitutės-masažuotojos, e) barų prostitutės, f) gatvės ar stoties prostitutės.

Pagrindinės prostituciją lemiančios priežastys/motyvai: socialinės ekonominės, kultūrinės (vertybės), auklėjimas, neigiamos reikšmės informacijos padaryta įtaka, komercinės priežastys, vyrų atsakomybės nebuvimas dėl prostitucijos, įstatyminės priežastys.

Bendriausia prasme asmenybė suprantama, kaip žmogus suvokiantis aplinką ir sugebantis kontroliuoti savo veiksmus. Asmenybė yra svarbi savo jausmais, išgyvenimais, poreikiais ir unikalumu. Žodis asmenybė yra vienas iš dažniausiai naudojamų psichologijos terminų, tai yra per daug sudėtingas ir painus darinys, kad jį būtų galima vienareikšmiškai apibrėžti. Ko nebūtų galima pasakyti apie prostitucijos sąvoką, kuri pastaruoju metu dažnai aprinėjama mūsų visuomenėje.

Prostitucija yra socialinis reiškinys, todėl siekiant su ja kovoti, būtina organizuoti jos kontrolės ir prevencijos sistemą, kompleksiškai įtraukiant auklėjimo, socialinius-ekonominius, medicininius, nacionalinės reikšmės ir tarptautinius lygius, tokius kaip teisiniai (įstatyminiai), moksliniai, organizaciniai, taktiniai/kovos, informaciniai, analitiniai/analiziniai, finansiniai būdai ir priemonės.

Kaip jau buvo ne kartą minėta, prostitucijos fenomenas yra įvairių socialinių-ekonominių procesų pasekmė, susijęs su prekyba žmonėmis, tarptautine migracija, skurdu, moterų užimtumo ir lygių galimybių problemomis, organizuotu nusikalstamumu, narkomanija, AIDS. Sekso industrijos raidą galime sieti su laisvosios rinkos plėtra, visuomenės liberalizacija ir vartojimo kultūra. Akivaizdu, jog problema reikalauja platesnio požiūrio, t.y. jai spręsti būtinos kompleksinės prevencijos programos, apimančios kompleksą švietimo, socialinių-ekonominių, medicininių, teisinių, mokslinių ir kitokių nacionalinio ir tarptautinio lygmens priemonių.

Prostitucija – tai sudėtingas socialinis reiškinys, turintis gilią sąsają su visuomenės vertybėmis, atsparumu įvairiems negatyviems socialiniams reiškiniams: skurdui, smurtui, išnaudojimui, nedarbui ir kt. Lietuvoje vis dažniau akcentuojama prekybos žmonėmis (šiuo atveju – moterimis) perspektyva, pasak kurios prostitucija yra sekso industrijos dalis, kur perkant ir parduodant pažeidžiamos pagrindinės žmonių teisės. Todėl visas žinomas prostitucijos formas linkstama vertinti kaip smurto prieš moteris apraiškas ir jų teisių pažeidimą (Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos 2002).

THE CRIMINOLOGICAL PERSONALITY ANALYSIS OF WOMAN AND GIRLS, PRACTICING PROSTITUTION

Keywords: prostitution, professional prostitution, prostitute, personality, individual.

SUMMARY

Prostitution is described as systematic sexual relations with different partners for a certain payment, which is the only or one of the main living income resources.

In our society the dominant outlook on prostitution, which is closely related with morality and ethics, may be associated with criminalizing and prohibitionist. The policy of Lithuanian Republic towards prostitution distinguishes by partial tolerance and the main attention is being paid to control of pimps' activities. Nor in the code of Administrative offences, nor in the Penal code, there are provisions for the purchase of sex services.

Prostitutes are classified according to their status: a) elite prostitutes, b) prostitutes on demand (called from the firms), c) brothel prostitutes, d) prostitutes – masseuse, e) prostitutes of the pubs, f) street or station prostitutes.

The main reasons or motives, determining existence of prostitution: social economic, cultural values, education, the influence of negative information, commercial reasons, the absence of men responsibility, legislative reasons.

Prostitution is a social phenomenon, therefore fighting the prostitution needs organizing its control and prevention system, in complex including into this the levels of education, social, economic, medical, national and international, invoking the methods and remedies such as legal, scientific, tactical, informational, analytical, financial and other.

The phenomenon of prostitution is the outcome of various social-economic processes, closely related to the problems of human trade, international migration, poverty, women employment and equal possibilities and also with organized criminality, drug-addiction, AIDS. The evaluation of sex industry may be related to free market expansion, liberalizing of society and the culture of consumption. It is obvious that this problem demands a wider attitude, that is - for solving of this problem it is essential to have complex programme, including various national and international remedies: educational, social-economic, medical, legal, scientifically and other.

Prostitution – is complicated social phenomenon, having deep interfaces with values of society, resistance to other negative social phenomena: poverty, violence, exploitation, unemployment, other. More and more often the human trade (in this particular case-women trade) perspective is being emphasized, according to which; the prostitution is a part of sex

industry, where the main human rights are violated. Therefore, all known types of prostitution are tending to be considered as violence against women and infringement of their rights.

ANONIMINĖ ANKETA

Mielas respondente,

Atliekamas tyrimą, kurio tikslas išsiaiškinti Jūsų požiūrį į prostituciją.

Jūsų nuoširdūs atsakymai padės geriau suprasti apie prostituciją. Anketa yra anoniminė, todėl savo vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Visi atsakymai bus konfidencialūs ir naudojami tik moksliniams tikslams.

Šioje anketoje nėra teisingų ar neteisingų atsakymų, todėl Jūs turite pažymėti tą, kuris labiausiai tinka Jums. Labai prašytume pildyti kruopščiai.

1. Amžiaus grupė:

- 15-18 m. 19-22 m.
 23-26 m. 27-30 m.
 31-34 m.
 35 ir daugiau _____ (tinkamą įrašyti)

2. Tautybė:

- lietuvių; rusų;
 lenkų; baltarusių;
 čigonė;
 kita _____ (tinkamą įrašyti).

3. Išsilavinimas:

- pradinis (4 kl.);
 pagrindinis (10 kl.);
 vidurinis (12 kl.);
 spec. vidurinis (prof.-tech. m-kl.);
 aukštesnysis (technikumas);
 aukštasis.

4. Šeiminė padėtis:

- netekėjusi;
 ištekėjusi;
 išsituokusi;
 gyvenanti nereg. santuokoje;
 našlė.

5. Vaikų skaičius _____ (tinkamą įrašyti).

6. Vaikų amžius _____ (tinkamą įrašyti).

7. Ar vaikai gyvena kartu

- taip;
 ne;
 pas senelius;
 globos įstaigoje;
 kitur _____ (tinkamą įrašyti).

8. Gyvenamoji vieta

- nuosavas būstas;
 nuomojamas butas (kambarys);
 gyvenanti su tėvais;
 gyvenanti su vyru;
 neturinti pastovios gyv.vietos;
 kita _____ (tinkamą įrašyti)

9. Užimtumas:

- darbininkė;

- dirbanti aptarnavimo sferoje (kirpėja, pardavėja...)
 dirbanti tik laikinus darbus;
 bedarbė;
 kita _____ (tinkamą įrašyti)
10. Ar vertimasis šia veikla (klientų aptarnavimas) yra pagrindinis Jūsų pragyvenimo šaltinis:
- taip;
 ne.
11. Kas paskatino užsiimti šia veikla:
- nerandu darbo pagal specialybę;
 neturiu jokios specialybės, todėl nerandu darbo;
 reikia išlaikyti vaiką (-us);
 pinigų reikia narkotikams;
 man patinka toks "darbas";
 skurdas;
 kita _____ (tinkamą įrašyti).
12. Ar verstumėtės šia veikla, jei turėtumėte pastovų, legalų darbą/pajamų šaltinį:
- ne;
 taip;
 nežinau.
13. Kiek laiko verčiatės šia veikla:
- iki 6 mėn.;
 nuo 6 mėn. iki 1 m.;
 1 m. – 2 m.;
 2 m. - 3 m.;
 kita _____ (tinkamą įrašyti).
14. Ar buvote bausta administracine tvarka už vertimasi šia veikla:
- ne;
 jei taip, tai kiek kartų _____ (tinkamą įrašyti).
15. Ar buvote teista?
- ne;
 jei taip, kiek kartų ir už kokias veikas _____ (tinkamą įrašyti).
16. Jei galite, parašykite, su keliais vidutiniškai klientais tenka bendrauti per vieną dieną:
- _____ (tinkamą įrašyti).
17. Ar buvote nukentėjusi nuo klientų smurto:
- ne;
 taip, vieną kartą;
 taip, kelis kartus.
18. Kokiais veiksmais pasireiškė smurtas:
- buvau sumušta;
 buvau verčiama santykiauti su keliais klientais;
 atėmė pinigų ar kitus asmeninius daiktus;
 kita _____ (tinkamą įrašyti).
19. Kokie klientai dažniausiai naudojasi jūsų paslaugomis:
- vieniši vyrai;
 vedę vyrai;
 nepilnamečiai;
 atvykėliai iš kitų šalių;
 atvykėliai iš kitų miestų;
 kita _____ (tinkamą įrašyti).
20. Kaip vertintumėte savo santykius su tėvais?

- puikiai** (pvz., jie domėjosi mano problemomis, jaučiau artimą ryšį su jais);
- gerai** (pvz., buvau aprengeta ir pamaitinta ir kt.);
- pakenčiamai** (pvz., gyvenau su jais ir tiek...);
- blogai** (pvz., nuolat jaučiausi vieniša, manimi tėvai nesirūpino ir t.t).

21. Ar Jūsų šeimoje buvo:

- normalūs santykiai;
- girtaujama;
- smurtaujama;
- dažni konfliktai;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

22. Jūs užaugote:

- su abiem tėvais;
- su vienu iš tėvų: **motina ar tėvu** (tinkamą pabraukti);
- su seneliais;
- su globėjais;
- globos įstaigoje;
- kitur _____ (tinkamą įrašyti).

23. Ar Jums teko patirti smurtą, :

- fizinį smurtą;
- psichologinį smurtą;
- seksualinę prievartą.

24. Jei Jums teko patirti bent vieną iš prievartos rūšių, kokio amžiaus Jūs buvote, kai Jūs tai patyrėte pirmą kartą? _____ (tinkamą įrašyti).

25. Kas iš nurodytų asmenų smurtavo Jūsų atžvilgiu?

- šeimos narys _____ (tinkamą įrašyti);
- artimas giminaitis;
- draugas, mylimasis;
- sutuoktinis;
- nepažįstamas asmuo.

26. Kokie Jūsų santykiai su kitais šeimos nariais (broliais, seserimis, giminaičiais)?

- puikūs;
- geri;
- pakenčiami;
- blogi.

27. Kuris vaikas esate šeimoje?

- vienturtė;
- vyriausia;
- vidurinė
- jauniausia;
- kita _____ (tinkamą įrašyti);

28. Jūsų artimiausi draugai?

- vyrai;
- moterys
- neturiu draugų;
- kita _____ (tinkamą įrašyti);

29. Jei turite, kuo jie verčiasi?

30. Kaip Jūs vertinate save? (galite žymėti ir kelis atsakymus)

- Pasitikiu savimi, savo jėgomis;
- esu tokia pati gera, kaip ir kiti :
- turiu kuo didžiuotis;
- turiu bent vieną pomėgį, hobį;
- esu tiek pat vertinga kaip ir kiti žmonės;
- nesėkmės neverčia manęs jaustis nevykėle;
- kitų kritika per daug manęs neskaudina;
- manęs netrikdo bendravimas su nepažįstamais asmenimis;
- esu atvira;
- esu draugiška;
- komplimentai ir dovanos manęs netrikdo;
- sugebu pripažinti savo klaidas;
- nevengiu bendravimo.

Skalėje nuo 0 iki 10 įvertink save (0 neigiamai, 10 teigiamai) _____

31. Ar esi patenkinta savimi? (tinkamą pabraukti)

- Ar esi patenkinta savo charakteriu:
- Ar esi patenkinta savo išvaizda?
- Ar esi patenkinta savo pomėgiais?
- Ar esi patenkinta savo gyvenimu?

32. Pirmas seksualinio pobūdžio kontaktas?

- lytinis aktas;
- masturbacija;
- išžaginimas;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

33. Kiek Jums buvo metų, kai tai įvyko? _____

34. Su kuo tai patyrėte?

- Su šeimos nariu (tėvas, brolis);
- artimu giminaičiu;
- draugu, mylimuoju;
- sutuoktiniu;
- atsitiktiniu partneriu;
- nepažįstamu asmeniu;
- kita _____ (tinkamą įrašyti).

35. Ar esate dariusi abortą?

- Ne
- Jei taip, kiek kartų _____ (tinkamą įrašyti).

36. Ar turite žalingų įpročių?

- Rūkau;
- vartoju alkoholį;
- vartoju narkotikus;
- neturiu žalingų įpročių.

37. Jei vartojate narkotikus, pasakykite, kas buvo pirmiau:

- pirmaisiai pradėjote verstis prostitucija, po to ėmėte vartoti narkotikus;
- narkotikus jau vartojau, kai pradėjau verstis prostitucija;

- tuo pačiu laiku pradėjau verstis prostitucija ir vartoti narkotikus;
 - kita _____ (tinkamą įrašyti).
- 38. Kokiai religinei bendruomenei priklausote?**
- Esu netikinti;
 - katalikų;
 - pravoslavų;
 - stačiatikių;
 - kita _____ (tinkamą įrašyti).
- 39. Ar Jūsų artimieji žino kuo Jūs verčiatės?**
- taip;
 - ne;
 - Numano.

Dėkojame už sugaištą laiką.